

III RIIGIKOGU

5. istungjärk. Protokoll nr. 122 (5).

1928.

III Riigikogu koosolek 31. jaanuaril 1928 kell 17.

Kokku on tulnud 90 Riigikogu liiget.

Valitsuse loosis: Riigivanem **J. Tõnisson**, välisminister **H. Rebane**, rahaminister **A. Teetsov**, kohtuminister **T. Kalbus**, teedeminister **A. Kerem**, haridusminister **A. Mõttus**, siseminister **J. Hünerson**, kaubandus- tööstusminister **J. Holberg**, töö- hoolekandeminister **K. Soonberg**.

Päevakord:

1. Meremeestekodu seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

2. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1928./1929. aastaks — I lugemisel.

3. Riigiteenistuses seisvatele maamõõtjatele tükitöö pealt tasumaksmise seaduse muutmise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

4. Veejuhtmete korrashoiu seadus — maa- komisjoni ettepanek.

5. Avalikkude õppeasutuste ja õigustega erakoolide õppejõudude tasude seadus — raha- asjanduse komisjoni ettepanek.

6. Riigi tööstusettevõtete, ärikohtade ja viljapuuaedade omanduseks andmise seadus — III lugemisel.

7. Rahukohtu trahviseaduse § 29. muutmise seadus — II lugemisel.

Koosolekut juhatab abiesimees **M. Martna**, pärast esimees **K. Einbund**.

Sekretäri kohal abisekretär **O. Liigand**.

Koosolek algab kell 17.14 min.

Juhataja **M. Martna**: Avan Riigikogu koosoleku.

1. Meremeeste- Redaktsiooni komis-
kodu seadus — joni aruandja **O. Gus-
redaktsioon. tavson**.

Seaduse lõpuredakt- sioon võetakse vastu nähtava enamusega.

2. Eesti vaba- riigi kulude ja tulude eelarve 1928./1929. aastaks — I luge- misel.

L. Raudkepp (krst): Üks eelkõnelejaist tähendas eelmisel koosolekul, et rahaministri eelarve-kõne olevat päriselt läinudaas- tase eelarve-kõne korda- mine, vähemalt shablooni mõttes käivat mõlemad ühte. Kas sellest nii väga häda on! Võiks ju öelda, et kõigi maade rahaministrid on ühinenud selles mõttes, et nad teatud shablooni järgi kannavad oma eel- arve-kõne ette. Näiteks iga rahaminister nimetab oma kõnes neid takistusi, halbusi, neid pahesid, mis takistavad rahva majanduse- elu. Samuti iga rahaminister tingimata nime- tab neid paremusi, hüvesid ja lootusi, mis ker- gendavad rahvamajanduse tõstmist. Iga raha- minister nimetab siin ja seal ka veel rahvapsüü- hikat, teatud meeleolusid, mis takistavad või kergendavad majanduslikku tõusu. Rahva- saadikule jääb siis üle avaldada oma mõtteid, kas ta on nõus rahaministriga igas asjas, kas kõik see, mis rahaministri poolt on nimetatud paheks, on sel määral pahe, samuti kas see, mis rahaministrile esineb teatud hüvena, pare- musena, tõesti kõik sarnane on, ja kas tuleb seda paremust piirata. Seda teeksin ma mõne märkuse näol.

Muidugi oleme meie kõik ühisel arvamisel, et 15 miljoni kuldrubla saamine oli ikkagi väga ja väga hea asi. Oleme ka selles ühel arvamisel härra rahaministriga, et selle kullatagavara saamine ei leidnud niisugust kasutamist, mis oleks pärastisele majanduslikule edule hea olnud. Kulla paiste järele tuli kulla varjutus. Oleme vast ka selles mõttes ühel arvamisel, et selle pahe tagajärjel ikkagi ka midagi posi- tiivset on püstitatud, nagu seda nimetas härra rahaminister, et ikkagi mõned ärilised asutu- sed on püsima jäänud ja on võinud ka natuke kasu tuua, aga ühes asjas ei saa meie nõus olla härra rahaministriga, nimelt kui härra minister küsib — miks meie Eesti rahvas ja meie tege- lased sellel alal targemad pidid olema, kui kõik maailma rahvad? Mina arvan — meie peaksime olema targemad. Meie riigi- tegeleste hulgas on mehi, kes seda on näida- nud. Kui mõtleme Tartu rahuõlmimise peale, — selle rahuga ei olnud päri suured Lääne diplomaadid, ja ometi Eesti leppis kokku idanaabriga, — see kokkulepe ja rahutegemine on tark samm olnud. Kui suured riigid alati ei toimi targalt, siis on see neile andeksantav,

sest nemad võivad oma eksimisi rahaga kinni maksta, aga meie ei ole nii rikkad, et oma rumalusi rahaga kinni maksta. Sellepärast tuleb meil tark olla, ja vast isegi targem, kui seda ollakse teistes riikides.

Samuti ei oleks vast üsna õige härra ministri arvamine selle kohta, et meil tuleb luua uusi alasid ja tõsta tööstust, nagu sellele juba tähendati. Härra minister nimetas lambakasvatust, et see võiks meie tööstusele anda ainet ja aidata tööstust edasi. See lootus on põhjendamatu, ta on vast sisse võetud selleks, et natuke imponeerida, et pakkuda midagi uut. Teada on, et lambakasvatus ei saa suuremal määral edeneda, sest meil puudub selleks ühesugune toit ümber aasta, meie kliimatilised olud on niisugused, et ei saa kasvatada head villi.

Siis oleks veel muid isäraldusi, mis ette toodi härra ministri poolt ja mis on põhjendamatud selles mõttes, et oleks lootust tunduvalt parandada meie majanduslikku olukorda. Aga nõus võib näiteks olla mõtteavaldusega, et meil on liiga vähe tähele pandud süsteemi. See oli juba siis näha, kui hakati kasutama kullafondi tagavaru, ja minister näitab, et ka pärast seda on süsteemipuudust ilmsiks tulnud. Tõsi see on, nii mõndagi peab võtma revideerimisele. Bestlane ei ole väga süsteemi armastaja, ei ole ka süsteemi vastane. Kui hädaajal käes, siis on eestlane kaunis süstemaatiline, kui need ajad möödunud, ei armasta ta endist maksmapandud süsteemi.

Samuti on härra ministril õigus, kui ta tähendab, et meie majanduslikud ja tööstuslikud ettevõtted selle all kannatavad, et on ilmsiks tulnud isiklike lahkuminekuid ja kokkupõrkeid. Tuletame vast meelde väikese sündmuse mõnelt alalt, ütleme Tartu konservatooriumi loo. Nagu kuulda, sealsed kokkupõrked olla isiklikku laadi. Ja kui vaatame selle tagajärge, siis näeme, et seal on nüüd välja kujunenud kaks kõrgemat muusikakooli: konservatoorium ja kõrgem muusikakool. See on meil Eestis kaks konservatooriumi, õieti kolm, kuigi kolmanda nimi on kõrgem muusikakool. Ja nii nagu see on kujunenud kolme konservatooriumi suhtes, nii on ka mujal sarnaseid sündmusi, millel puudub süsteem ja asjalik olude kaalumine. Selles mõttes on ministril täielik õigus.

Mis puutub härra ministri arvamisesse tööstuse arengust, et tööstust tuleb hakata rohkem tähele panema kui põllumajandust, siis on sellest juba kõnelenud Riigikogu liikmed, kes seisavad sellele asjale lähemal ja kes asunud eitavale seisukohale. Härra minister tähendas oma eelarve-kõnes, et tuleb hoolitseda ka väike- ja kesktööstuse eest. Mind

huvitab see küsimus eriliselt selles mõttes, et olen võinud tutvuneda teatud kavaga, mis on olemas kesk- ja väiketöösturite ringkondes. Nimelt ei taha nad kuidagi rahul olla sellega, et eksisteerivad viienda sektsioonina kaubandus-tööstuskogad. Tekib küsimus, kas see on hea kesk- ja väiketööstusele või mitte, et nad võiksid eralduda, nii nagu neil see kavatsus on olemas. Mõne aja eest lugesin ajalehest, et kesk- ja väiketööstuste esindajad on käinud Riigivanema juures. Seal on arutamisele tulnud üsna tähtis küsimus: kas on sellest kasu kesk- ja väiketööstusele, kui kesk- ja väiketöösturid jäävad kaubandus-tööstuskotta sektsioonina, või on asjale ometi parem, et nad võiksid end eraldada, sest surveabinõudega üksi ei saa tõsta riigi majandust, ei saa alati kaasa aidata edule. Võib olla on üsna hea, kui neile võidakse öelda kaubandus-tööstuskoja poolt: Minge peale Hermesit — kaubandusejumala — rahus ja nimel. Nii on siin olemas veel lahendamatu asju, ja valitsus peaks kaaluma, missugune lahenduseviis on kõige parem ja kasulik riigile ning eriti neile, kes seisavad kesk- ja väiketööstuse sees ja ümber.

Muidugi võib ühineda ka ministri arvamisega nende isikute suhtes, et nad kasulikud on, kes oma safe'id tühjendavad ja annavad raha pankadesse, samuti ka nende halba inimeste suhtes, kes enam ei ole valmis shireerima vekslid, sest siis on vekslid väljaandmisi vähem ja vähem vekslite proteste.

Erilisemalt huvitaks mind paar küsimust, mille selgitamiseks ütleksin järgmist. Need küsimused puudutavad esmalt elukallidust. Elukalliduse kohta arvas härra rahaminister, et see meil tingimata tulevat. Tähendab, elukalliduse tulek olevat paratamatu. Rahaminister kuulutab elukallidust ette. Muidu arvestab härra rahaminister rahva hingeoluga, aga selles punktis ei soovi ta arvestada rahva meeleoluga, kes juba palju raskusi on tundnud selle all, et elukallidus on kerkinud. Ma saan sellest aru: kui rahaminister ette kuulutab, et elukallidus tingimata tulevat, siis peaks rahaminister juurde lisama, missugused on need abinõud, millega võidelda elukalliduse vastu. Järgmisel päeval, kui härra rahaminister ette kandis oma eelarve-kõne, lugesin lehes — „Päevalehes“ — pealkirja all „Jalanõude hinnad tõusevad“ ühe palakese. See on nagu kaja härra rahaministri kõnele ja sellest võib näha, et on olemas abinõusid, kuidas võiksime töötada elukalliduse vastu. Selles kirjutuses tähendatakse sellele, et jalanõudevabrikute omanikud on juhtinud sellele tähelepanu, et „Eestis parkainetelt kõrget tolli nõutakse. Lätis ja teistes naabermaades on parkimiseekstraktide sissevedu tollita. Ka meil andis kaubandus-

tööstusministeerium korra välja lubasid parkainete tollita sisseveoks, kuid rahaministeerium sellega ei arvestanud ja nõudis ja nõuab tolle. Selles asjas on küsimus isegi Riigikohtu lahendada länud.

Vabriku jalanõude hinna kõrgendamise küsimust on kaubandus-tööstusministeerium kõigekülgselt kaalunud ja kõrgendamise vabrikutest mitte olenevatel põhjustel õigustatud leidnud olevat.

Nähtavasti on vabrikud ise hinnatõstmise vastu olnud, aga hinnad on ometi tõusmas. Selle kirjutuse lõpus tähendatakse sellele, et peasa siin mängivad tollid. Tollide määramine aga oleneb osalt Riigikogust, kuid ka valitsusel on siin kaasa rääkida. Igatahes tollide läbi võime kuidagiviisi teatud piirini reguleerida elu kallinemist, nii et minu arusaamise järgi rahaminister peaks elukalliduse tõusu puhul võima nimetada neid abinõusid, millega tuleb elukalliduse vastu võidelda.

Huvitav on ka see, mis härra minister nimetab meie majanduseelu väljavaadetest, et ikkagi tuleks ette võtta uudusi. Härra minister nimetab, et „korduvad asjad on ikka igavad.“ Siin nähtavasti mängib kaasa teatud meeoleolu. Selle mõtte võiks võtta meie ajakirjanduse abiga niisuguse kirjutise motoks, kus kirjeldatakse moode. Meie nähtavasti oleme rikas rahvas, kuid härra minister tähendab, et oleme vaene rahvas, üks vaesematest rahvastest ilmas, aga näib ometi, nagu oleks meil väga palju raha, kui lugeda ajakirjandusest, kus soovitakse, et päeva jooksul võiks riideid ja kingi vahetada neli, viis korda, just nagu oleks meil niipalju raha, et muretseda igasuguseid toalette. Võib olla, et majad ja varandused on kõik kirjutatud juba naiste nimele, ja võib olla, et sel tingimusel on kõik see moekirevus võimalik. Niisugune kaupade pakkumine ja moeharrastamine tekitab igatahes halba meeoleolu laiemates kihtides, seal tekib umbusaldus linnaelu vastu, linnaelanikkude vastu ja kaupmeeste vastu, arvatakse, et meeleaga elu kujundatakse kallimaks, sest tahetakse toredasti elada, aetakse taga moebukust. Muidugi on sellest huvitatud esimeses reas ärimehed ja mõned välismaa riigid, kes meile topivad kõikisugu moode selga. Kuid meie oleme kohustatud väikse riigina olema targemad kui välismaal. Ja niisugune ütetus, kuigi härra minister ei mõelnud seda vast nii kurtjalt, ei kõlba meile: korduvad asjad olevat ikka igavad. Siin peab kaasa aitama arukus, Eesti elu lihtsus ning omapärasus, et end mitte painutada lasta selle alla, mis välismaalt tuleb, sest välismaa on arvamisel, et ta tohib meie arvamist muuta vastavalt oma maitsele ja nagu

sealsetele rahakottidele tulusam. Kuid siin tuleb arvestada Eesti rahva psüühikaga ja kaine mõtlemisega.

Kolmandaks nimetaksin, et härra minister räägib ka tuleviku muusikast ja see käib Narva kose kohta. Seda muusikat — Narva kose elektrifitseeritud sünfooniat — võib heameelega kuulata. Aga teine muusika — lambakasvatus ei saa selleks küll välja kujuneda, ja siin tuleb sellest algusest peale loobuda.

Neljandaks huvitaksid mind riigiametnikkude palgad. Härra minister jõuab oma arutuse lõpul sellele avaldusele, et „mul ei ole ühtki kahtlust, et kui meie kõik need kavatsused võimalikult pea liikuma saaksime panna, et see meie üldseisukorra peale niivõrt soodsalt mõjub, et valitsusel ühtki raskust ei ole juba ammu päevakorral seisnud küsimus, nimelt meie riigiametnikkude seisukorra parandamise küsimus lähema lahenduse alla võtta, ja esimeses järjekorras tuleks siin küll riigiametnikkude vanusetasu küsimus ära lahendada.“ Kuigi selle vastu ei või midagi olla, kui meie riigikassal selleks kandejõudu on, aga nii kui härra minister arvab oma eelarve-kõne lõpul, võib seda võtta liiga esiletõdud eripunktina, et kõik tööstus ja põllumajandus pannakse selleks käima, et saaks teatud ülejääke, ja et esimeses joones siis rahuldada jällegi riigiametnikkude palga nõudmisi. Maainimene saab sellest nii aru, et ta isegi põhjendatult võib öelda: Vast tõsteti ju ametnikkude palku ja õpetajate palkade tõstmine on ka päevakorral. Veel ei ole lõpetatud esimenegi palkade kõrgendus, kui seda nimetada esimeseks palgakõrgenduseks, aga juba räägitakse teisest palkade kõrgendamisest. Igatahes ei avalda see head muljet, kuigi oluliselt ei saa sellele vastu vaielda, et ametnikkude seisukord on raske. Aga raske on ta ju ka maal, kus tulumaksuaksjad.

Ühenduses ametnikkude küsimusega lubaksin ma endale tähendada ühele rõõmustavale asjaolule. Hakatakse aru saama, et meie riigimajandus ja riigiaparaadi töö paremini edeneb, kui ametnikud muutuvad tublimaks. Tubliks muutub inimene muidugi sisesel turgil, aga seda väga harva, tihemini muutub inimene siis tublimaks, kui talt nõutakse. Ja rõõmustaval ning üllataval viisil on riigikontroll kokku seadnud teatud atesteerimise kõigi ametnikkude suhtes ja selle ka maksma pannud. Õige suure huviga võisin lugeda möödunud aasta „Riigi Teataja“ viimast numbrit, kus niisugune atesteerimine meil esineb esimest korda väga kiiduväärilisel kujul. Igatahes meie kodanikkude laialdased kihid on väga rahuldatud. Väga hästi on atesteerimise kava kokku seatud, ametnikkudel nõu-

takse 1) õiglusetunnet, 2) kohusetunnet, 3) algatusevõimet, 4) otsustamisvõimet, 5) töövõimet, 6) karskust, nimelt joovastavate jookide ja uimastavate ainete mittetarvitamist ning hasartmängudest mitteosavõtmist, 7) vilumust teenistuse erialal ja 8) seltskondlikku kasvatust, taktitunnet ja distsipliini. Kel vähegi on tegemist olnud inimestega, nende tööaladel, kel üldse on tegemist inimestega, ja kes teab läinud aegade kogemuste põhjal, kuidas parandada inimesi, kuidas teha nende tööd viljakamaks, see peab küll ütleva, et kontrolliametnikkude atesteerimise kord ja kava on õige õnnelikult kokku seatud. Kuigi ehk leidub vasturääkijaid, mida vast ei ole karta, aga ainult sel teel suudame meie tõsta ametnikkude töövõimet ja suurendada lugupidamist nende vastu, ainult sel teel suudavad ametnikud tublineda. Ainult vast ühe punkti oleks võinud siia juurde lisada, nimelt „perekonna elu auväärus“. (L. Johanson, stp: Mis see tähendab Eesti keeles?) Liht Eesti keeles tähendab see, et mehel ärgu olgu kaks naist. (J. Laidoner, põl: Mis see teiste korda läheb, kui ühel kaks naist on?) Sellepärast, et ka seadus seda ei luba. (L. Johanson, stp: Isa Abramil oli mitu naist! Vahelhüüe tööerakonna ridadest.) Need olid vanad ajad. (Üldine naer.) Seni kuni kohus ligi pääseb, läheb mööda üks, kaks või rohkem aastaid, kodanik-ametnik aga töötab edasi ja on teatud pahanduseks. (J. Laidoner, põl: Kus on siis näha olnud, et kahe naise mees halvemini töötab?) Võib olla, et ei panda seda tähele, sest see olevat täiesti ta „kodune asi“. (J. Laidoner, põl: Just, just.) Selleks ei või see aga jääda, sest nõndanimeetatud kahe naise asemel võib tal olla õige palju teisi olevusi ja siis jääb varjule „kodune asi“.

Juhataja **M. Martna**: Palun abieluasjus mitte väga kaugele minna, see segab eelarve-vaidlusi.

L. Raudkepp (krst): Küsimus seisab selles, milleks on riigikontroll maksmata pannud niisuguse korra: kas katseks, et siis teised ministeeriumid järele jõuaksid, või ei ole siin ühtlast tegutsemist? Kas on see süsteemi pärast läbi viidud või on see juhuslik katse? Kui siin tegemist on juhusliku katsega, siis tuleks selle asemel ennem maksmata panna kindel süsteem. Härra rahaminister tähendas oma kõnes, et meil on seda süsteemi õige vähe. Väga soovitatav on, et viimane maksmata pandaks ka teistes ministeeriumides ja esimeses järjekorras just haridusministeeriumis. Ma ei taha etteheiteid teha haridusministeeriumile,

vaid tunnen kaasa neile raskustele, mis haridusministeeriumil on olemas, just selle tõttu, et seal tuleb mõnikord ära oodata, mis ütleb kohus kahe või kolme aasta pärast. Kuni kohtuotsuseni võib õpetaja või keegi asjaajaja, nagu hiljuti lugeda oli „Vaba Maa“st“ Võru teadete all, kõiksugu halbu tükke ära teha, mis on suureks paheks seltskonnale ja halvaks eeskujuks koolile. Kas meie siis tõesti peame nii kaua ootama, kuni kohus tuleb ja ütleb, et see mees ei kõlba enam oma kohale. On teada juhte, kus ministeerium on vallandanud mehe, aga kohus tuleb ja mõistab mehe õigeks... (Chr. Kaarna, tõer: Praegu on kõne all maksuasjad, mis Teie arvate poisimeste maksu seadusest!?) Kuluks ära. Mulle hüüti vahele, et kui kohus on õigeks mõistnud mehe teatud teguviisi pärast, siis on ta, tähendab, süütu. See arvamine on vananenud. Minu arvates peaksid seadusel olema suuremad nõudmised ja kui seadusel neid ei ole, siis on need nõuded seltskonnal, ja seltskond ei salli õpetajaid-joodikuid, see on täiesti kindel ja selle vastu ei saa isegi Teie, härra Laidoner, olla. (J. Laidoner, põl: Siis peab seltskond neid lahti laskma.) Mitte seltskond, vaid need oiganid, kellele seltskond seaduse kaudu on usaldanud valitsemise. (K. Kornel, rhv: Mis siis, kui seltskond ise ka joob? — J. Laidoner, põl: Kui seltskond ise purjus on, mis siis? — L. Johanson, stp: Kui seltskond kaht naist peab.) Ega Teie, härra kindral, hakka ometi õpetajaid — joodikuid kaitse alla võtma! Ma nimetan veel ühe näite. Nimelt lugesin hiljuti „Rahva Sõna“st“ kirjutust pealkirja all „Halva eeskujuga seminari-direktor“. Ma olen juba varem kuulnud jutte mingisugusest väikesest linnakesest ja nüüd alles sain õige otsa kätte, et see väike linnake olevat suur Rakvere. Seal on nähtus ilmsiks tulnud, et seminari direktor annab halba eeskujuga, nagu seda tegi omal ajal Haapsalu seminari direktor. Aga nähtavasti ei saa selle direktoriga midagi peale hakata, seadus kaitseb teda, ta on oma kohal. Sarnane despotiline olek, nagu näeme „Vaba Maa“ kirjutuses, on Võru linnas ilmsiks tulnud. (O. Gustavson, stp: „Vaba Maa“ kirjutab Alver'i kohta!) Umbes samasuguse loo loeme Rakvere seminari direktori kohta. On selge, et niisugused lood ei või meeldida lastevanematele ega avalikule arvamisemale. Et summutada vaenulikku olekut enda vastu, tarvitab direktor pedagoogika-nõukogus „kindlat kätt“. Need nähtused on väga ja väga ebasoovitavad, ja kui niisugune kodukord nagu riigikontrollis ja niisugune korraldus ministeeriumides maksmata pannakse, siis aitaks see palju kaasa, et läm-

matataks niisugused väärnähtused juba enne, kui nad jõuavad võrsuda suureks taimeks. Hiljuti lugesime Riigikohtu vastust selle kohta, kas kutseõigusliku õpetaja võib registreerida õpetaja kohustetäitjaks. See otsus oli eitav. Teda ei või registreerida kohustetäitjaks, et esimesel aastal kogeneda ta võimistega ja komb-lusega, vaid peab ta kohe kinnitama täieõigu-sega õpetajaks. Kui aga nüüd ilmsiks tuleb, et ta ei kõlba sellele kohale, siis katsuge, kui-das saate lahti niisugusest õpetajast. Tuleb kohtu teel asju ajada, ja see ei ole sugugi ker-ge. Nii on olemas palju väärnähtusi, mis tekitavad umbusaldust ametnikkude ja õpe-tajate vastu ja ei ole rahva ja riigi elus rahu-likuks arenemiseks soovitatavad. Kui valitsus kavatseb tõsta ametnikkude palku — ja see tõstmine kavatsetakse ette võtta lähemal ajal õpetajate palkade suhtes — siis on selge, et niisuguste inimeste kohta, kes rahva teenis-tuses seisavad, maksma pandaks kindlad nõu-ded, et need inimesed oleksid niisugused, kes võiksid teha kasulikku tööd rahva kasuks, ja et avalik arvamine ning rahvas oleksid rahul nende tööga.

Ma lubaksin lõpuks endale veel tähendada ühele asjaolule. Kui sõjaministeerium ikkagi on üles seadnud kaunis suure eelarve, siis võiks ometi aastate järele oodata, et vast sõja-ministeerium esineb eelarve korras palgamää-ramise ettepanekuga sõjaväeõpetajate suhtes. Aga seda ei ole tehtud. Mõne aasta eest oli see küsimus kõne all, siis leiti, niipalju kui ma mäletan, et tuleks välja töötada kindel kava sõjaväeõpetajate tegevuse kohta, siis vast võiks esineda eelarvega. Aga seda ei ole seniajani tehtud. Olud sõjaväes igatahes on kujunenud niisuguseks, et siin ei võiks olla arvamist, nagu oleks liigne sõjaväeõpetajate ameti kindlusta-mine.

Härra rahaminister lõpetas oma eelarve-kõne mõtte väljendusega, et — leegitsevat optimismi tema ei saavat serveerida. Seda meist ju keegi ei oota, aga ka kustuvat või kustunud optimismi ei esitanud meile minis-ter. Siis jääb järele hõõgub optimism, mis vast hõõgub kuskil tuha all. See on küll meie kõigi ühine arvamine, et selle hõõguva optimismiga tahame meie ka edaspidi elada, ja igaüks oma parema võime ja arusaamise järgi kaasa aidata, et meie riigi ja rahva majanduslik ja vaimuelu edeneks. Sellepärast ei või meie eelarve vastu olla, kui ta tuleb arutamisele ja on juba arutusele võetud esimesel lugemisel. Kristliku rahvaerakonna nimel võin dekla-reerida, et oleme eelarve vastuvõtmise poolt esimesel lugemisel.

L. Johanson (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Rahaminister härra Teetsov, põh-

jendades riigi eelarvet, tähendas väga õieti, et Eesti rahva maksukoorem on suur. Tema leidis ka tarviliku olevat maksuseadusi paran-dama hakata. Sedasama pidas tarvilikuks ka rahvaerakonna kõneleja härra Kornel. Kuid mõlematest seletustest paistis selgesti välja, et maksukoorem on just suur suuremate sisse-tulekutega kodanikkudel ja nende makse tu-leb asuda vähendama. Ei nähtud või ei tahe-tud näha, et just kehvemad inimesed kannatavad raskete maksude all, eriti ka valdades, kus sageli põllupidaja tulukuse ja põllutöö-liste palkade hindamine on sarnane, et suur-põllumees on maksust vaba, kuna ta sulane oma piskust palgast tulumaksu maksab.

Raskelt lasub valdades vaesemate inimeste õlgadel ka isikumaks. See on üldse kõige eba-õiglasem Eesti riigis võetavatest maksudest. Kuigi seadus annab võimaluse kodanikke isikumaksu suhtes jagada liikidesse, seda siiski igal pool ei tehta ja kui tehakse, siis on selle liigitamise järgi vahed ometi niivõrt väikesed, et sageli jõukas kaupmees ja mõisapidaja maal maksab samapalju isikumaksu, kui ta sulane, ja mõisaproua sama palju, kui ta toatüdruk. Seda ebaõiglast maksukorraldust tuleb muuta ja lahendada aja ja otstarbekohase omavalit-suse maksuseadusega. Kuid Vabariigi Valit-suse poolt puhuvad hoopis vastupidised tuu-led. Ühe eelnõu põhjendamisel ütleb valitsus lausa, et isikumaksu pole igal pool seal, kus seda võimalik võtta, täiel määral kasutatud.

Ka Vabariigi Valitsuse kaudsete maksude politika siht on olnud: maksukoorma veere-tamine kehvemate õlgadele.

Riigi eelarvet vaadeldes paistab, nagu oleks ta kokku seatud selle eeldusega, et juba sellel eelarve-aastal Narva kose kasutamine ja lam-bakasvatus hakkavad rahvale tööd, jõukust ja rikkust andma — rahaministri retsepti järgi. Sellepärast on ka tähele panemata jäetud sot-siaalne olukord — tööpuudus ja korterikriis.

Kuigi tööpuuduse ja korterikriisi all rahva tervis ja elu kannatab, rahvaarv veelgi vähe-neb, sotsiaalsed pahed — kuritegevus, prosti-tutsioon, enesetapmine, tiisikus j.n.e. — kas-vavad, siiski ei ole võetud veel arvesse ei toe-tust omavalitsustele hädatööde korraldamiseks tööpuuduse puhul ega ka tööpuuduse vastu võitlemise summasid. Puuduvad ka elukor-terite ehitamise summad. See kõneleb meie praeguse valitsuse sotsiaalpolitikast väga sel-get keelt.

Töötatöölise arvustik näitab tõusu. Kor-terikitsikus üüriseaduse kaotamise järele on läinud teravamaks. Uusi elamuid on tarvis püstitada maal kui linnas, ka maal kannatab hulk inimesi elukorterite kitsikuse all, kus hävineb laste ja täiskasvanute tervis.

Aasta tagasi määras Riigikogu 10 miljonit marka maal elukorterite ehitamiseks, seda summat pole vististi välja antud. Vabariigi Valitsus peaks ütleva, kuhu on need summad läinud, mis on mõeldud kehvematele inimestele elukorterite võimaldamiseks.

Vabariigi Valitsuse seisukohta sotsiaalsete olude suhtes iseloomustab ka hoolekande summade kustutamine eelarvest. Valitsus nähtavasti pooldab seda sissisõda, mida tagurlased ja pimestajad peavad Hoolekande seaduse vastu. Vabariigi Valitsus peab nähtavasti loomulikuks, kui kulud vangimajade peale iga aastaga kasvavad, tänavu 50.173 krooni võrra, kohtuministeeriumil — 130.100 krooni võrra. Ta ei pööra tähelepanu neile põhjustele, miks kuritegevus kasvab, ega tahagi neid kõrvaldada, sest sellest takistab teda ta erakondlik programm ja ilmavaade, ühe sõnaga — koalitsiooni „ühtlane hingeolu“, oma elupikkuse edumõttega.

Sellest on tingitud ka see asjaolu, et töölikihhi vastu tuntakse sealpool äärmist hoolimatust, tööliste eneste vastu aga sallimatust ja viha, abinõuks tööliklassi vastu — kõige jämedamat survet. Valitsus on võtnud tööliküsimustes omaks alati need seisukohad, mida on üles seadnud kaubandus-tööstuskoda, kelle asemikkudeks on sagedasti inimesed, kellel puudub igasugune arusaamine töökaitsest ja töölikinnitusest, mille tarvilikkus on tunnustatud teistes riikides.

Üks eelkõneleja ütles, et Eesti tööstus põhjeneb kaitsetollidel. See on ainult osalt õige. Eesti tööstus põhjeneb peale kaitsetollide ka Eesti panga laenudel ja tööliste kurnamisel. Eestis on tööpalgad madalamad kui mujal, kuigi rahaminister siin arve kõrvutades ja arve välja valides püüab teist näidata.

Sallimatusest ja vihast tööliklassi vastu tunnistab ka töö-hoolekandeministeeriumi lõhkumine, tükkideks kiskumine, ta ülesannete teostamise halvamine sihiga, et Eesti tahajäänud töökaitset ja kindlustust veelgi enam kokku pigistada.

„Vaba võistlus“, see on — töösturitele vabad käed tööliste suhtes, see näib olevat valitsuse lipukiri.

Otse karjuvad asjad sünnivad ju nüüd Eestis. Venest päritud haiguse- ja õnnetusekindlustust tahetakse hävitada. Haigekassadele jäetakse maksud tööstuste poolt tasumata, las' haiged nälgida. Samuti jäetakse tööliste palgad tasumata kuude viisi. Kuigi Läänemaal Patsu kraavi kaevamisel petise hankija poolt tööliste palkade äraviimise puhul Riigikogu oma sõna ütles, et niisuguseid nähtusi ei tohi riigi töödel ette tulla, siiski — alles mõni päev tagasi kuulsime samalaadilisest

teost Laeva-Kärevere süvendusetöödel, mis vast allub otse härra töö-hoolekandeministrile. Nii sünnib siis nüüd ka edasi riigi töödel see nähtus, et tööliste palku välja ei makseta. Ei ole riigivõimu ega abinõusid, et sarnase kuriteo vastu võidelda.

Veel enam: Eesti pank, kes oma rahakapid on alati lahkelt igasugustele suurlaenusajatele avanud, on oma korraldustega tööliste palkade kättesaamist mitmel pool ka siis takistanud, kui kohus tööliste tasu välja on mõistnud. See on lubamatu nähtus riigiasutuse, Eesti panga poolt. See näitab, missugune „põhiheli“ on valitsuse ringkondades tööliste suhtes.

Õnnetusekindlustuse alal on Eesti kindlustuseühisus asunud seaduseandja seisukohale. Tema seadusvastaseid korraldusi püütakse sanktsioneerida Toompea asutuse, kaubandus-tööstuse ja kohtuministeeriumi esindajate poolt, kus õigusemõistmise kaitsejumalal silmad tööliste suhtes alati musta linikuga seotud on.

Paljudel tööõnnetuse läbi vigasaanud töölistel on suuri sekeldusi pensionide kättesaamisega. Kuigi töölikindlustus iga aastaga levineb teistes riikides, ei mõeldaks Eestis selle ulatuse ja alade laiendamisele. Võitlus käib selle vastu. Isegi töövõimetuse vastu kindlustamisele ei mõeldaks. Peaaegu võimata tundub kinnitada, et isegi haigekassat sunnitakse arstima ka kroonilisi haigeid, kuna see ta ülesannete hulka ei käi. Kui kaugele töölikindlustus on arenenud mujal, kaugele õnnetusekindlustus on teostatud, seda võin öelda minul käepärast olevate andmete järgi, nimelt 59 riigis. Meil on see teostatud ainult ühe osa inimeste, nimelt tööstusetöölise kohta. Haigusekindlustusi 28, töövõimetuse vastu 30, vanaduse vastu kindlustamine 39 ja tööpuuduse vastu kindlustamine on läbi viidud kümneskonnas riigis. Eestis ei taheta isegi haiguse ja vigastamise vastu kindlustamist laiendada kõigi tööliste kohta, vaid püütakse piirduda ringiga, mille määras Vene seadus, mis ajast maha jäänud ja iganenud.

Töökaitse inspeksiooni lõhkumine Otto Tief'i, selle põlise revolutsionääri poolt, tuntud ülevõtja juba Eesti sõjaväelaste ülemkomitee päevilt, — ta tegi siis, kui uue jõuna tööministeeriumi etteotsa pääsis, tööinspeksiooni lõhkumiseks alguse. Nüüd tahavad praegused ministrid selle töö lõpule viia — talguse teel. Ei küsitud sellest, et Vene ajal Eesti territooriumil, välja arvatud Petserimaa ja Narva-jõe tagune, 204 ettevõtte kohta oli 7 jaoskonna inspektorit, nüüd on aga 3082 ettevõtet inspeksiooni all, kus tegutseb 5 inspektorit. Seda inspeksiooni vähenemist ei saa põhjendada sellega, et meil suurtööstuse

ettevõtted on kokku varisenud. Vähemates tööstuseettevõtetes on inspeksioon palju tarvilikum, kui suuremates, sest suuremaid juhatavad vastavad tehnilised jõud, aga vähemate juhtijad on inimesed, kellel sagedasti tehnilistest küsimustest aimugi ei ole. Tööinspektsiooni tuleb lõhkumise ja halvamise asemel laiendada, temale võimaldada oma pealesannete, tööliste elu, tervise ja kõlbluse kaitse teostamist. Vabriku avamiseks loa andmine ja järelevalve sisseseadete üle hädaohu ärahoidmise suhtes peaks kuuluma tööinspektsiooni alla. Praegu on see kaubandus-tööstusministeeriumi käes, kus puuduvad, vähemalt praegu, vastavad jõud. Kaubandus-tööstusministeeriumi ei juhi tarviliku ettevalmistusega, tarviliku tehnilise ettevalmistusega jõud, seal ei ole kinni peetud neist nõudmistest, mis on üles seatud töö-koolekandeministeeriumi kohta. Suuremat osa mängivad seal „insenerid“ ja „tehnilised inspektorid“ jutumärkides. (Kaubandus-tööstusminister J. Holberg: Seadus ei pane seda meie peale.) Noma tahaksin teada, milleks Teil on seal kõiksugu Mihkelson'id. Nende ülesanne on see, et igalpool komisjonides võidelda töökaitse vastu. Siin on kuulnud kõiksuguseid kummalisi lugusid kaubandus-tööstusministeeriumist.

Komisjon, mis koosnes maakonna insenerist, tööinspektorist, politseiülemast, maakonnaarstist j.n.e., igatahes väga kompetentsetest inimestest, leidis ühe tikuvabriku ehitamise ümbruskonnale hädaohtliku olevat. Esitas oma eitava arvamise kaubandus-tööstusministeeriumile. Sõitis aga kohapeale ka „insener“, kes pole insener, ja luba saabus kohe, kuigi seda asjatundjad võimatuks pidasid. Ümbruskonna päästis alalisest hädaohust vabriku laostumine, sest see ettevõtte kandis algusest peale endas surmaidusid. (Chr. Kaarna, tõe: Oli liiva peale ehitatud?)

Ka põllutööstusministeeriumis vastatakse vaesematele kihtidele, et nad võivad oodata. Kirjadele ei vastata kuude kaupa. Inimesed saadavad ministeeriumile palvekirjad, panevad neile 20-margalised tempelmargid peale, kuid kümned palvekirjad seisavad aegade viisi vastust saamata.

Popside ja peremeeste vahekorra lahendamise viivitatakse sihilikult. Popsikomisjoni tegevus areneb tigusammul. Näiteks Krüüdneris, Tartumaal on otsustatud ainult 5 asja, siis jäeti 27. septembril kohaliku komisjoni töö pooleli ja nii seisab see tänapäevani. 13 asja jäeti seal pooleli. Seitsmet väikemaarentnikku pole üldse veel komisjoni kutsutud.

Niiviisi teostatakse popsiküsimuse lahendamist! Niisuguseid näiteid võib ka mujalt tuua.

Mis puutub riigikontrolli, siis on riigikontroll, nii nagu juba eelkõneleja näitas, toime saanud asjaga, ühe uuendusega, mida sisuliselt ei saa tõsiselt võtta, mis näib enim ajaviitena või naljategemisena, see on nimelt ametnikkude atesteerimine. Härra Raudkepp soovib muidugi juurde lisada neile nõudmistele, mis harilikult ametniku kohta nõutakse, keelu kahenaisepidamise kohta, sest teistel on kaks naist, kuna tema aga ühtki pole suutnud saada. Riigiametnikkude atesteerimine on täitsa võimata. Meil on ilma, et meie siin tahaksime ametnikkudele etteheiteid teha, küllalt näiteid tuua, kuidas vaatavad üksikud kõrgemad ametnikud oma alamate peale, missugused suhted on ülemate ja alamate ametnikkude vahel, eriti siis, kui see alam ametnik on naissoost, ja kui talle Jumal on loonud härra Raudkepi sõnade järgi võrdlemisi ilusa ja ümariku näokese. Ja kujutage sarnase hingeolu juures ette atesteerimist. On teada, kuidas kõrgemad ametnikud ise kõlblusevastast elu elavad, andke nüüd niisuguste ametnikkude kätte alama ametniku atesteerimine? Mille järgi ta siis atesteerib! Kas selle järgi, kumb kumma laua alla joob! Karskus on ka muuhulgas pandud riigikontrolli atestatsioonis numbri alla. Meie saame aru, kui võetakse kroonule hobuseid, siis on võimalik neid märkida esimese, teise ja kolmanda numbri hobusteks. Niisuguse numbrisüsteemi võiksid loomaarstid tarvitusele võtta kroonule hobuste ostmisel, aga mitte ametnikkude omaduste määramisel. Kui seda siiski tehakse, sarnaneb see sellele, et pole muud teha, kui pannakse nahatükike kepi otsa ja hakatakse seina peal kärbseid peksma. Niisugune kärbestepeksmine on riigikontrolli ametnikkude atesteerimine. Tagajärgi saate muidugi edaspidi näha. Mina ei usu, et see mitmenaisepidamise suudaks kaotada, ka mitte joomist, see võib seda ainult süvendada, sest kui ülemus nõuab ja tahab seda, siis alama kohuseks on neile soovidele vastu tulla, muidu võib ta saada halva numbri.

Riigi eelarvest võib järeldada üht: valitsus, kes selle esitanud, ei ole pööranud tähelepanu sotsiaalsele olukorrale, selle puudustele. Ta ei ole näinud rahvast, eriti mitte töölisklassi ja selle tarvidusi, küll aga eesõigustatud kihte ja kildkonde. Teisiti ei saa see ka praeguse valitsuse koosseisu ja selle taga oleva koalitsiooni hingeelu, rahva tõutervise ja teiste sarnaste asjade juures ollagi.

K. Tonkman (põl): (Kõneleja poolt läbi vaatamata ja parandamata.) Austatud Riigikogu liikmed! Käesolev riigi eelarve tohiks seda rohkem tähelepanu oma peale pöörata, nimelt sellepärast, et seda võiks ka nimetada 10-aastase tegevuse ülevaateks või selleks sihiks, mis 10 aasta jooksul on tehtud, ja kuidas edasi püüda tahame. Sellepärast vääriks ka käesolev eelarve põhjalikku kaalumist, kuidas tuleks tulevikus meie majandusepoliitikat juhtida, ja missugused väljavaated selleks kõige soodsamad oleksid.

Viimastel aastatel on pööratud rohkem tähelepanu põllumajandusele. Põllumajanduse edenemine on ka viimastel aastatel kaunis jõudsa edusamme teinud. Põllumajanduse toodang on tõusnud ja on palju kaasa aidanud meie kaubabilansi paranemisele. See on ka loomulik tee olnud. Põllumajanduse edenemisele on kaasa aidanud ka need summad, mis riigi eelarve korras põllumajandusele on antud, nii näiteks piima-, maaparanduselaenu ja igasugused teised laenud, kus põllumehed soodsamatel tingimustel raha said, et põllumajanduse ettevõtetesse paigutada põllumajanduse saaduste väljaveoks. Kiire tõus siin laseb oletada, et selleks ka tulevikus kindel pind ja paremad väljavaated on kui praegu, sest ei saa ju üht majanduseharu nii ruttu välja arendada, seda rohkem võtab aega aga põllumajandus. Kui aga sihikindlalt seda tööd tehtaks, siis võiks oletada, et 10 aasta jooksul hoopis teise pildi saab. Kuid kahjuks peab ütlemä, et selle 10-aastase tegevuse eelarve arutamise puhul ähvardab hoopis teistsugune vaatepunkt esile tulla. Härra rahaminister tähendas muu seas, et põllumajanduse peale olevat liiga palju rõhku pandud, seda olevat liiga palju eelistatud ja esiplaanile nihutatud. Sellega tahtis vist härra rahaminister öelda, et see tahe, mis Riigikogu on seni tahtnud, kuigi seda väga väiksel määral, et see tahe eelmise valitsuse poolt, põllumajandust edendada, ekslik olnud. Härra rahaminister seadis teise küsimuse üles, nimelt et suure tähtsuse omavat tööstust. Ma ei taha tööstuse vastu väidelda, sest tööstus on teatud mõttes ka üks suurem majanduseharu, mida ka sagedasti põllumajandusel tarvis on. Kuid tööstust kõige majanduse etteotsa asetada ei ole õige. Et tööstust edendada oleks tarvis turge laiendada, kaubanduselepinguid sõlmida, korraldada sisseveotolle, et nad oleksid küllalt kaitstud, peaks vähendatama tolle tööstusele tarvisminevate tooresainete pealt, kergendada laenuitingimusi nende kandejõu kohaselt j.n.e. See oleks tööstusele suureks kasuks, ja ei tohiks sugugi kade

olla, kui seda teostatakse tööstuse mõttes, kuigi ei tohiks kõrvu seada tööstusega meie põllumajandust selles mõttes, et põllumajandus on Eestis kõige suurem tööstuseharu, kus kõige rohkem käsitööd on.

Need soodustused, mis härra rahaminister tööstusele kui elutingimusi eelistas, need on tööstusel juba enam-vähem olnud. Siin ei ole midagi iseäralikku, sest seesugust majandusepoliitikat on meil aetud ja sellel on olnud kahjuks väga kurvad tagajärjed.

Siin kõneldakse väga palju laenudest, sissekukkumistest, maksuõuetusest j.n.e., kuid üht võib öelda, et põllumajandus ei ole kõiges selles süüdi, põllumajandusel ei ole ühtki 10-miljonilist vekslit olnud, mis protesteerimata, ja mille läbi pank oleks kahju saanud, küll on seda aga olnud teistes ringkondades ja seda ei saa põllumajanduse arvele kanda. Meile paistab, et tööstus on riigile seni ikkagi pailaps olnud, ja põllumajandus on vaenelaps olnud, kellele alati vitsut on tahetud anda. Minu arvates ei võiks niisugune olukord kesta, vaid põllumajandus ja tööstus peaksid meil üheõiguslikud olema, ja sellepärast tuleksid üheõigusluse printsiibid maksma panna. See oleks arusaadav ja ei võiks kuidagi vastumeelsust esile kutsuda põllumeeste ringkondades, nagu seni sündinud on.

Kui küsida, kelle kulul elab praegu tööstus, siis võiks tähendada, et põlduhariva rahva kulul, sest et maal kõige rohkem rahvast elab, kes oma eluüalpidamiseks üht või teist liiki põllumajandusega seotud on. Maaelanikud on kõige suuremad kaubatarvitajad ja peavad kaitsetollid kinni maksma, mis tööstuse kaitseks maksma pandud. Põllumees tarvitab väga suurel määral kaupu: saapaid, põllutööriistu, kõisi, nõore, pargitud nahku ja kõiki teisi igapäevaseid asju. Kuid neil kaupadel lasub toll, neid ei saa tollita sisse vedada. Kui põllumees neid kaupu ostab, siis tulevad tal tahes või tahtmata need tollid kinni maksta. Kui välismaalt sisse veetakse kaupu kodumaale ja neid läbi töötatakse, siis võetakse kodumaa saaduste eest sama kõrge hind, kui välismaalt toodud saaduste eest. Kui põllumees müüb igasuguseid põllusaadusi, vilja, puid või teisi aineid, määrab välisurg põllumehele põllusaaduste hinna kindlaks, ja kui põllumees rohkem hinda nõuab, kui välisuru hind on, ei leia kodumaa kaup välisurul tarvitamist. Nii siis selles seisab vahe, et ühel pool on kaitset antud, teisel pool ei ole kaitset sugugi. Veel rohkem, põllumajanduse saaduste väljaveol on tollid. Võtame näiteks mõne artikli,

nagu loomanahad. Praegu on loomaliha odav, loomanahkade nõudmine välismaal suur, kuid neid ei saa välja vedada sellepärast, et loomanahkadel kõrged kaitsetollid peal. On veel teisigi sarnaseid artikleid. Näiteks eksportapamajas tapetavate sigade sooli oleks võimalik välja vedada, kuid seda ei saa teha kõrgete tollide pärast. Kuid veel rohkem, meil lastakse põllumajanduse saadusi välismaalt sisse vedada, näiteks, Venemaalt tuakse sigu Eesti, tapetakse neid siin, ja nende sigade pead-jalad lähevad kodumaa turule ja ajavad seega turuhinnad veel madalamaks, kui nad on. Mispärast sarnased tollid! See on tööstuse kaitse. Näiteks kaitsetoll loomanahkadel on sellepärast, et meil kodumaal nahavabrikud töötavad, ja kui nahkade välja-veol kõrgeid tolle ei oleks, peaksid töösturid loomanahkade maksma sama hinna, mis välismaal. Aga et töösturid seda tegema ei peaks, selleks pannakse vastavatele artiklitele kõrged kaitsetollid. Kui aga põllumees tahab omale näiteks pargitud nahka osta, peab ta tolli kinni maksma. Need on kõik tööstuse kasuks. Sarnaseid näiteid võiks veel palju ette tuua. Aga mis ütlesid kodumaa töösturid, kui nende tööstuse saadustel oleksid väljaveotollid. Nad ei tea mis nad kõik ei teeks, nad paneksid oma tööstuse ukseid kinni ja ütlesid, et meil ei lasta töötada sellega, et nende saadustele kõrged tollid peale pannakse. Aga põllumees peab kannatlikult pealt vaatama kõike seda, mis sünnib nende kulul. Niisugust majandusepolitikat põllumehed toetada ei saa. Minu isiklik arvamine on niisugune, et seda majandusepolitikat põllumehed toetada ei saa, siin peab muudatus tulema. Meie nõuame ühesugust hinnapolitikat. Ei saa kahesuguse mõõdupuuga mõõta, et ühel pool oleksid kaitsetollid, teisel pool aga mitte. Kui ühele poolele on kaitsetollid kahjulikud, siis on nad teisele poolele veel kahjulikumad. Meie nõuame põllumajanduse kaitset, et oleks teatud kindel piir. Kui vaadata riigi eelarvet, siis on palgaparagrahv kõige suurem selles eelarves. Palgaparagrahv ähvardab aasta-aastalt ikka suuremaks minna, kuigi koosseisude seadusega on määratud, et ametnikkude koosseisu ei saa suurendada. Sellest minnakse aga kaudselt mööda ja võetakse lisatööjõude ametisse. Kuid sellega ühes käivad ka teised kulud: pension, arstiabi j.n.e. Need kulud nõuavad riigi eelarvest suure summa ja näitavad tunduvalt tõusu. Kõneldakse väga kiitvalt ja edvistavalt kõigi erakondade poolt ametkondade ja ministeeriumide koondamisest. (J. Piiskar, stp: Tonkman koondab põllumehe, aga kokku ei saa! Selles see kurb-

loolus seisab.) Ega siis üks erakond ei saa kokku koonduda. (Vahelhüüe J. Piiskari, stp poolt.) Koondamise tähe all valiti ka kolmas Riigikogu. Ka härra Piiskar kõneles sellest, et tuleb kokku hoida. Kui härra Piiskar nüüd ka selleks kaasa aitaks, siis oleksid asjad korras, kuid tema asub nüüd teisel seisukohal. Kas sest koondamisest midagi välja tuleb, sellesse minul küll usku ei ole. Ehk küll kirjutatakse ministeeriumide koondamisest, ei ole siiani mingisuguseid tagajärgi märgata. Või arvatakse küllalt olema, kui mõni üksik ministrikoht kustutatakse? Kuna aga peavalitsused alles jäävad kogu ametnikkudega. (J. Laidoner, põl: See on kahjulik.) See on tõesti ainult kahjuks, nagu kindral Laidoner ütleb, ja selle läbi tõuseb ametnikkude bürokratism ikka rohkem ja rohkem päevakorra. Alamate ametnikkude..... (A. Schulbach'i, töer vahelhüüe.) Miks Teie nii ärevaks lähete, härra Schulbach! Ma ei ole Teid kunagi seganud, kui Teie kõnelete, vaid olen rahulikult pealt kuulanud.

Kõneldakse arusaamatusi, kuidasviisi on võimalik ametnikkude koondust läbi viia. Hiljuti töid ajalehed teateid, muuhulgas ka „Vaba Maa“, et riigiametnikkude arv on tõusnud kolmetuhande võrra ja ulatab kuni kahekümnekolme tuhandeni. Minu arusaamise järgi on kaksümmendkolm tuhat ametnikku Eesti riigile liiga kallis ülal pidada. (M. Juhkam, töer: Miks Teie ei vähenda?) Ma küsaksin Teilt, härra Juhkam, miks Teie ei vähenda? (Hulgalsed vahelhüüded tööerakonnast.) Miks see teid nii ärevusse ajab? Kui teie sest nii väga huvitatud ei oleks, siis ei maksaks nii ärevad olla, nagu erilased pesas, kes siis, kui nende kodu külge puudutakse, pirisema hakkavad. Nii paistab see ka tööerakonna ridades olevat, kus kõik keema hakkab, kui nende kodu külge puudutakse.

Härra rahaminister ütles ka vastupidist, et ei saavat kuidagi viisi koondusega päri olla ja olevat liiga kaugele mindud. See tähendab, et ametnikke ei või enam vähendada, vaid peab juurde võtma. Seega oleks meie tulevane majandusepolitika sarnane, et palgaparagrahv tõuseb, et kulud tõusevad veel suuremaks. See oleks ainult üks aineiline külg, (J. Vain, stp: Maha rahaminister!) kuid sel on veel teine külg. Ma tähendaksin muu seas, et meie oleme niiõelda täielikult riigiametnikkude võimu all. Riigiametnik valitseb täielikult meie üle, ta on seadustega ja määrustega osanud ennast kaitsta, milleks ka Riigikogu võimalusi on andnud, ta on kindlal seisukohal, ja sagedasti ei saa Riigikogu temast

lahti. Ma tooksin ühe näite. Meil on värskest meeles läinudaastane raudteeülema Reinok'i lugu. Kui raske oli temast lahti saada, ka teie minister katsus vägikaigast vedada, aga Reinok jäi kohale. Riigikogus võeti soovivavaldus vastu, aga Reinok leidis ikka pääsetee ja krediiti ning töötas edasi ainult vilistades Riigikogu soovi peale, ei täitnud neid, aga lõpuks, kui see härrasid sotsialiste teravalt hakkas puudutama, tuldi arusaamisele ja põllumeestega üheskoos hääletades, kusjuures enamus oli kahe rühma käes, saadi Reinokist lahti.

Ehk ma tooksin teise näite. Kui mitu korda ei ole siit kõnetoolilt kõneldud praegu oma nime poolest nii väga kuulsaks saanud härra Jaanvald'ist. Siit on väiteid ette toodud ja näidatud, kuivõrt ebasoodne see inimene praegu oma vastava ametikoha peal on. (V. Maaker, as: Mis tal viga on?) No vaadake, nüüd hakkab juba siia puutama see haige koht. Siit võib nüüd selgesti näha — lase ametnik lahti, siis on tal kohe teatud erakond seljataga, et mis tal viga. Vaadake, härra Maaker, härra Jaanvald'il on niisugune viga, et kui mina ta paljastaksin, siis tooks see meie põllumajandusele miljoneid kahju. Sellepärast on ta viga niisugune, mille arvustust mina siin ette kanda ei või. Kuid härra Jaanvald ei ole tagandatud, vaid püsib ta omal kohal edasi. Nüüd on teada, et ta kohtu kätte on antud, kes peab otsustama, kas ta on otstarbekohane riigiametnik või mitte. Ja nüüd niikauaks, kui ta kohtu all on, antakse talle pikaajalist puhkust ja maksetakse palka edasi ja nõnda puhkab ta meie kõigi arvel nende „kõrgete teenete“ eest, mis ta riigile kasu toonud. Kui mõni eraisik niiviisi oleks toiminud, siis oleks ta juba ammu trellide taga ja võiks seal oma süütegude üle järele mõelda, aga härra Jaanvald mõtleb järele ja saab veel tasu. Ennem võib põllutööministri kriis tõenäolik olla, aga härra Jaanvald istub edasi. (L. Johanson, stp: Põllutööministrit ei olegi praegu, ainult asetäitja. — J. Piiskar, stp: Põllutööministri koht on praegu aukoht.) Vaadake, niisugune on meil praegu lugu.

Siis edasi — kui palju arupärimisi ei ole meil esitatud ringkonnavalitsejate ja teiste riigiametnikkude kohta. Mul on elavalt meeles arupärimine, mis esitati rkl. Johanson'i poolt siit kõnetoolilt raudtee... Nimelt selles mõttes põhimõttelikult, et vaadake, mis kõik riigiametnikud võivad teha. Ei saa isegi minister neile otsekohe vastu hakata. Nii näeme meie mitmel pool, kuidas võideldakse meil praegu riigiametnikkudega. Riigiametnikule peab ta

süü selgeks tehtud olema, muidu tast lahti ei saa. Kui ta süü selgeks ei ole tehtud, püsib ta edasi. Kuipalju on otsustatud, et ametnik peab uuesti tagasi võetama. Tähendab meie ministrid ei saa otsustada otstarbekohasuse seisukohalt. Kui on ametnik lahti lastud, on tal võimalik see otsus tühistada ja ta määratakse uuesti ametisse tagasi. Mis mõte sellel lõppude-lõpuks on, kui Riigikogu on niisuguse võimu ametnikkudele andnud, et keegi ei pääse neile ligi.

Edasi näib päris kindel olevat, et ka Riigikogul enesel näib väga meeldivat see liigitamine riigiametnikkude töös. Siin tahetakse vabaalgatust hävitada. Võtame näiteks soovivavaldused läinudaastase riigieelarve puhul. Nimelt võttis Riigikogu vastu soovivavalduse, et need summad, mis kontrolljaamast tulevad, ei lähe enam vaba organisatsiooni kaudu põllumajanduse edendamiseks, vaid et riik peab ise instruktorid ametisse panema. See mõte läks välja härra... Tehti selleks tööd, et tarvis on summad vabalt organisatsioonilt ära võtta, ja et riik määraks ise instruktorid. Aga nüüd on aasta mööda läinud, ja näidake nüüd, mu härrad, kuidas see kõrge politika on edenenu. Suured summad seisavad kontrolljaama kassas, aga midagi tehtud ei ole. (Vahelhüüded.) Keskseks peab seda teiste summadega ülal.

Aga kas see oleks meie põllumehe lõhki ajanud, kui ta oleks rohkem õpetust saanud. (Vahelhüüded keskel.) Tingimata peab ülal ja on ka tarvilik ülal pidada.

Aga need väited, mis ma ette toon, on ka õiged, nimelt et Riigikogu avaldas soovi ja kohe tehti selle soovi järgi. (Vahelhüüde keskel: Ei tehtud, alles 1. jaanuarist!) Aga ometi on neid inimesi tarvis, seda keegi ei salga. Öelge, mis kontrolljaam on teinud nende summadega? — Ta ei ole teinud nendega midagi ja ei oska midagi ka teha. (Vahelhüüde keskel: Ta ei saa midagi teha!)

Siis vaatame ka teistel aladel. Hiljuti töid ajalehed arvustavalt märkeid ühe seaduse puhul, mis oli põllutööministeeriumis välja hautatud, nimelt hobustekasvatuse seadus. Kujutage nüüd ette, riik võtab selle oma kätte ja hakkab hobustekasvatamist edendama ja niisugusel kujul, et politsei olgu hea ja võtku administratiivkorrast trahv sisse. (K. Päts, põl: See tuleb hobustepolitsei!) No, kas see on õige, et kohtukord selle juures ei ole maksev, vaid öeldakse lihtsalt, olge head ja makske trahv! Samasugune seadus veel, mis midagi ei anna, on põllumajanduslikkude masinate katsejaama seadus. (V. Maaker, as: Härra Ottas on seda eelnõu poolandanud!) Ma ei kõnele härra Ottas'ele, vaid

könelen Riigikogus. Sarnaseid seadusi on väga palju veel ja neid on ka tulemas, nagu kuulda on. Nende seadustega tahetakse riigiametnikkude võimu laiendada ja meid tahetakse kroonu kulul hakata kasvatama. Meil oleks hädasti vaja meie korra juures võimu koondamine. Võimukoondus on nõrk, valitsusel ei ole võimu. Võim on olnud ametnikul ja teistel, aga mitte otsekohe valitsusel. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Ma kõnelesin sellest praegu, ma olen üksikuid näiteid selle kohta ette toonud. Riigiametnik on ametis, ja valitsuse liige ei saa teda vabastada muidu, kui ta peab tingimata mõnda süüd teinud olema. (Vahelhüüe A. Oina, stp poolt.) Meil tullakse ja tehakse sagedasti valitsuse kriisi ja sõimatakse Riigikogus....(L. Johanson, stp: Ei ole sagedad, kriis oleks pidanud ammu juba tulema.) Võib olla, Teie seisukohalt küll, aga vaatame ära enne..... (L. Johanson, stp: Vabadusepäevaks peaks uus valitsus olema!) Väga lühike aeg, ei jõua enam. Lugu seisab selles, et valitsuse kriisid mõjuvad väga halvasti meie inimeste peale, eriti ministrite peale. (L. Johanson, stp: Rohkem mõjub ministrite naiste peale!) Lugu on lõpuks nii, et meil ei ole viimaks inimesi, kes ministriks hakkaksid, igaüks hoiab kõrvale. Kui ministriks pannakse, siis on ta hea, aga kui kuu aega minister olnud, hakatakse mudaga loopima. On tähelepanndav, et iga valitsuse kriisi järele jääb Vabariigi Valitsuse koosseis nõrgemaks. (L. Johanson, stp: Endistest ministritest on paljud saanud väga head kohad.) Ega nad siis ministrid ei ole, nad on läinud vabade organisatsioonide kohtadele, teistele tööaladele. Härra Johanson, katsuge neid ära kutsuda, kas nad tulevad veel ministriks? (L. Johanson, stp: Tulevad tagasi.) Ei tule enam teist korda sõimata saama. (L. Johanson, stp: Noh, mis siis naine ütleb? — Naer.) Kui lugu nii on, siis läheb meil sellega rohkem võimu ametniku kätte. Väga huvitav oli lugeda ja õige täielikult näis „Vaba Maa“ refereerivat läinud pühapäeval valdade esindajate koosolekut. Seal on kõneldud selle üle, et maa ägab ametnikkude ikke all. Seda väljendati väga selgelt ja kujukalt ja leiti tarvilikku olevat, et kuidagi võiks võitlusse astuda nende omavalitsuseametnikkudega, kes on juba nagu ära kivinenud teatud viisil riigiametnikkudeks. Nii hakkavad juba algastmetel hääled kuuldavale tulema, mis väga selgesti näitavad, missugune olukord maal tõsiselt on. Sellepärast ei saa kuidagiviisi seda küsimust nii pealiskaudselt võtta. Riigikogu peaks seda küsimust tõsiselt korraldama hakkama ja vaatama, kui kau-

gele niisugune bürookraatlik ametnikkude kord jõuab. Meie ei või inimesi nende kätte niikauaks vintsutada jätta. See küsimus peab kiires korras lahendamist leidma.

Edasi tahaksin vähe peatuda töölistküsimuse juures, iga aasta ja alalõpmata kõneldud tööpuuduse ja sealjuures madalate tööpalkade juures. Sellest kõneles ka lugupeetud rkl. Johanson. Kui see tõesti nii on, siis peaks küsima, kas on parandust loota või on vähemalt väljavaated olemas. Üks väljavaade, mille härra rahaminister esile tõi, oli see, et tulevikus suutvat tööstus rohkem tööd pakkuda. (L. Johanson, stp: Ei olnud, lambakasvatust oli.) Ei, see oli. Praegu näib nii, et tööstus ei suuda linnades neile tööliste tööd anda, kes linnadesse on kogunenud ja ei ole näha ka, et lähemas tulevikus seda tuleb. Sest võistlus on linnades suur ja paratamata langevad tööpalgad, sest kunstlikult ei saa tööpalku kõrgel hoida, kuigi sotsialistid seda pooldavad: kirjutame nii ja nii ette, ja asi korras. Ei, nii ei saa. Kui maal ringi sõita, siis võib seal silmata alalõpmata harimata maad. Või kui teiselt poolt vaadata sissetoodavate kaupade nimekirju, siis on muude hulgas väga suur artikkel, mis sisse tuuakse, nimelt teravili — ligi 2.000.000.000 marga eest. Kui neid kolme küsimust kõrvuti seada, 1) töötatöölised, 2) harimata maa hulk ja 3) teravilja sissevedu — kas on siis kõik korras. (M. Juhkam, töer: Ja 4) kogumehe Tonkman'i mehed, kes põldu ei hari.) Kogumehe Tonkman'i eest ei maksa hoolt kanda, see hoolitseb ise oma eest. (Vahelhüüe keskelt.) Ma ei ole kunagi kellelegi jalgu jäänud ega jää ka praegu Teie jalgu. Igatahes võin mina Teile kinnitada, et põllumehena olen üles harinud 70 tiinu maad, kahjuks puuduvad mul aga andmed, kas Teie, härra Juhkam, ühtki tiinu maad üles harinud olete, ja sellepärast tean kindlasti, kus seisab maa jõud ja kus võib maa ülalpidamist saada. (Vahelhüüe keskelt.) Ma kahjuks ei tarvita neid. Need on väga kahtlased andmed, mis sealtpoolt tulevad. Kui neid kolme küsimust kõrvuti seada, mida ma juba eelpool tähendasin, nimelt töötatöölise, harimata maa ja teravilja sisseveo küsimused, ja vaadelda, kas nad kokkukõlas on, siis peab tähendama, et nad seda ei ole. Siin ei ole majandusepolitiika tervendamist näha!

Tähendatakse väga sageli sellele, et maa-harimine ei tasuvat ennast praeguse olukorra juures ära. Muidugi ta tasuvus on väike, aga siiski kindel. Sarnases olukorras, nagu ma juba varemalt kõnelesin, kus tööstus on kaitsitud ja põllumajandus kaitseta, on põllumajandusel muidugi väga raske. Ma tooksin ühe

näite selle kohta, kas võiks põllumees püsima jääda siis, kui ta maapinna ülesse harib ja seal teravilja kasvatab, kuna turult ostes teravili talle odavamini kätte tuleks. Muidugi teada sel ajal, kui teised teravilja kasvatamise eel- töödega kõvasti ametis on, oleks siis samal ajal eelpooltähendatud põllumehele palju vaba aega, ja ta vaataks niisama ringi. Ma küsin, kas jääb niisugune viimaks nimetatud põllumees püsima? Kuid ma pean ütleva, meie põllume- hed ei ole sarnased, ta ruttab vara hommikul tööle, rühib tööd kogu päeva läbi, küsimata, palju ta sellest kasu saab. Vaadake, selle peal püsib meie põllumajandus. (A. Tammann, tõer: Kuidas see maa nii tühi on? M. Juhkam, tõer: Las teised pudruvad.) Mis Teie ka maast teate, Teie vaadake seal oma ajalehti!

Kui meie niisugusele seisukohale asume, mida rahaminister soovitas, et rohkem tähe- lepanu tööstusele pannakse ja et seal oleks pööre, siis on see vildak majandusepolitika, ja meie ei jõua sellega kuigi kaugele, kui meie toiduvilja sisse hakkaksime vedama. Siin on võimalik asja parandada, kui põllumajan- dusele kaitset annaksime. (Vahelhüüe kes- kelt.) Kohe on näha, mis mõnele härrale ei meeldi. (M. Juhkam, tõer: Kõiki asju ei saa ometi kuulata.) Olge lahke, selleks on Teil võimalus. Meie nõuame kategoori- liselt, et maapidamisel peab eluõigus olema, ja nimelt selles mõttes, et meil on vaja põllu- majandusele kaitset. Kui meie selle saame, siis läheb ka põllumajanduse edenemine edasi. (L. Johanson, stp: Missugust kaitset ta nõuab, kas kaitsetolli?) Just.

Edasi arvab härra rahaminister, et põllu- majanduse viljakamaks muutmine sundivat inimesi maalt lahkuma, ja eriti, et olevat andmed selle kohta, et kus põllumajandus in- tensiivseks muutub, et sealt rändavat inimesi linnadesse, ja kus maa harimata olekus, seal olevat rahvaarv tihedam. Mina niisugust asja küll ei tea, vaid igal pool, kus oleme näinud maapidamise arenemist ja karjapidamise edene- mist, sinna on ikka rohkem tööjõudu võe- tud, sest intensiivne majapidamine nõuab rohkem tööjõudu, ja võib ka rohkem palka maksta. Et siin aga teisiti ette kuulutatud on, siis arvan ma, et siin on eksitusega tegemist.

Põllumeeste rühma liikmed on alati toonitanud, et meie võime sellest töölisteküsi- musest ja tööta olekust küllalt tulevikus lahti saada, et seda probleemi lahendada tarvis ei ole, kui rohkem tähelepanu sellele juhitakse, ja eriti on neid mõtteid selgelt avaldanud um- bes nädala eest meie vanem põllumees rkl. Johanson „Kajas“. Seal ta tõi neid mõtteid kujukalt ette — ma ei taha neid korrata —

aga see oleks teatud alus meie töölisteküsimu- se lahendamiseks. Muidugi on täiesti arusaad- dav, et ei ole võimalik, et võetakse linnast inimesi ja saadetakse maale asuma. See on võimata, sest sagedasti ja väga tihti juhtub, et see inimene, keda maale tahetakse viia, et see ei oska põllutööd. Kui aga sellele sei- sukohale asute, mida härra Johanson kirjelda- nud, siis on neil vabadus maale asuda ja lahe- neb seega linnas töötaolek. Nimelt kui inimesed maale asuvad kohtadele ja hakkavad maad harima, siis vabanevad linnades töös- tustest teenistusekohad. Nii lahendatakse see küsimus, ja meie töölisteküsimus ei oleks nõnda terav. See nõuab aga pikemat tööd ja sellega oleks aeg juba peale hakata. Aga mis takistab seda? Seda takistavad nimelt meie vastavad seadused ja määrused. Katsuge nimelt põllu- tööministeeriumilt tükike maad kätte saada. Kas on see võimalik? Ei ole, sest seal tehakse igasuguseid takistusi ja mis andmata jääb, on maa ise. Selles seisab pearaskus ja nii kaua, kui see kord muudetud ei saa, ei ole võimalik sõna tõsisel mõttes töölisteküsimust lahendada.

Edasi, mis takistab inimesi maale asumast, nii et nad peavad linnadesse minema, ja ka härra rahaminister tõi ette, et linnades on mär- gata juurdekasvu, siis on selles süüdi meie kuulus popsiseadus. Katsuge maal peremehe käest tükike maad saada, siis näidatakse teile ust. See on väga suureks takistuseks, et maal taluperemehed maad ei anna ja ei võigi anda, sest ei tea ette, missugune seadus neid uuesti karistada võib. Niisugused seadused panevad elu kammitsasse, ja siis tekib niisugune klass inimesi, kes tulevad linnadesse, kuid kellelt on võimalus ära võetud ka linnades tööd saada. Kui inimesed loova töö juurde juhitakse, siis on loomulik, et nad sellest kasu saavad ja ei ole tarvis neid toita. Kui aga meie niisuguses suunas edasi läheme, et meie seda majanduse- politikat muuta ei taha, ja kui tõesti see õige on, et meil inimeste arv linnades kasvab ja töötaolek kasvab ning neid peab eelarve korrast niisugustele töödele juhtima, mis kasu ei saa- da, siis see kuidagi õige ei ole. Meie inimesed ei suuda makse maksta. Maksukoorem on liiga suur, jääb järele maksuinspektor, koh- tupristav j.n.e.

Edasi tahaksin tähelepanu juhtida teede- küsimusele. Teedeküsimus on vana küsimus, kuid ta ei nihku paigast. Rahaküsimus olevat eriti tähtis, nagu ma kuulnud. Härra Liigand tähendas, et hakkab juba liikuma. (M. Juh- kam, tõer: Kogumehed ei lase ju liikuda!) Kogumehed ei ole süüdi. Raha on küll, 80 miljonit krooni. Küsimus seisab aga selles, kuidas tahab riik neid summasid tarvitada. Riigi eelarve korrast on ametnikud ennast läbi

lõõnud. Läänud aastal pandi 50 miljonit juurde ja midagi ei ole lõhki kärisenud. Kui aga on tarvis maanteid teha, siis ei ole raha. Siin on ainult otstarbekohasuse küsimus päevakorras. Viga seisab selles, et riigiametnik on suutnud enese maksta panna, ja põllumees ei ole suutnud ennast maksta panna. Põllumees peab sellega rahul olema, mis talle armust antakse.

Edasi arutatakse erakondade lehtedes, et tekib suur maksukoorem, kui teid võetakse teha riigi eelarve korras. Seda võidakse kõnelda ainult erakonna kava ja programmi heaksarvamise järgi, tõsiselt aga seda võtta ei või. Teedeküsimus on maal üks tähtsamatest küsimustest. Võib olla on teedeküsimus maal tähtsam, kui teil linnas pensioni küsimus ja hoolekanne, sest põllumees peab nägema suurt vaeva teede pärast.

Öeldakse, et ei ole raha, kaevatakse isegi valitsuse ringkondades, et raha ei ole. Võtame käesoleva aasta eelarve, kus teedeministeriumi erakorralistes summades on ette nähtud lennuasjanduseks 18 miljonit marka samal ajal, kus meil rahast õige suur puudus on. Meil on lennuasjandust edendatud eraseltside kaudu, „Aeronaudile“ on antud kümneid miljonid, kuid need on sinna paika jäänud. Nüüd tullakse korraga uue mõtte peale ja tahetakse riiklik „lennujaam“ sisse seada. See võib küll väga hea olla, aga riiklikult seisukohalt on ta veel vähem vastuvõetav, kui eralennuasjandus, sest riiklikkude ettevõtete kohta on meil näiteid küllalt, kuidas need kahjuga tegetsevad. Meil on likvideerimisel mitmeid riiklikke ettevõtteid, kes kahjuga töötanud ja neile peame mitmedkümneid miljonid sabbasse siduma. (L. Johanson, stp: Teie arvate, et ministrid peavad alati tresiiniga sõitma, nad tahavad vahel ka lennata!) See on teie arvamine. Kui linnarahvas hakkab lendama, ja riik lennuasjandust edendab, siis tõusevad ka maksud, ja maksukoorma all langevad inimesed kokku. Siis hakkavad ka põllumehed „lendama“ — kohtupristav või politsei lennutab ka nemad kohalt. (L. Johanson, stp: Sulg sappa! Teedeminister A. Kerem: Teised on valmis meil lennuasjandust korraldama.) Aga mis pärast teie siis 18 miljonit teiste korraldusse annate. Siin paneme oma miljonid jälle mängu. (Teedeminister A. Kerem: Kui Teile rohkem meeldib, et teised siin lendavad, siis on iseasi.)

Riigi sissetulekutes on nimetatud üks osa — sissetulek pärandusemaksudest. Maal kõneldakse sellest pärandusemaksust, et see jälle üks väga halb maks olla. Nimelt ei suuda pärijad päritud varandusi oma nimele ümber kir-

jutada just suurte pärandusemaksude pärast. See küsimus tekitab maal palju õigustatud nurinat. Pärandusemaksude küsimus peaks tõsiselt kõne alla tulema. Siis tahaksin lõpuks peatuda piiritusemonopoli juures. Piiritusemonopol annab riigile aastas kõigesuuremaid sissetulekuid. Eriti põllumehed annavad selle suure sissetuleku. Põllumehed põletavad piiritust, müüvad riigile, ja riik saab selle eest suured summad. Kui vaatame piiritusetööstust ja seda, missuguseid hindu põllumehed selle tööstuse saadustest saavad, siis peab küll imestama, kuidas iga aasta püütakse hindu alla suruda kartulitelt. Kui vähegi tahetakse õiglane olla põllumajanduse vastu, siis seda küll ei tohiks sündida, sest iseäranis Põhja-Eestis on niisuguseid kohti, kus muud midagi ei kasva kui kartul. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Nagu Jänedal!) Ka Jänedal! Seal ümbruskonnas tuleb ette, et 50% põllust on kartulite all. (A. Schulbach, tõi: Ennem kasvas kartul seal, aga kui Teie sinna läksite, sellest ajast enam ei kasva.) Nüüd just kasvab, aga enne ei kasvanud. (A. Schulbach, tõi: Põllud on söödis!) Siis Teie pole söödis põldu näinudki, härra Schulbach. Võib olla, et Teil omal on nad söödis.

Põhja-Eestis, nagu tähendasin, on kartul üks põllumajanduse peasissetulekuallikas, mis seal palju kasvab ja millest suurem osa sissetulekust saadakse. Siin peaks riik teisiti toimima ja mitte piiritusehinda nii odavaks ajama, et põllumehed seda väikest kasu ka oma majapidamisest ei saa. Sel ajal on võimalik hindu tõsta, selle läbi ei saaks riik kahju, vaid tööstus toob suured summad riigile ja siin peaks hindu tõstma. (A. Oinas, stp: Piiritusevalmistajad saaksid ainult kasu.) Piiritusevalmistajad pole keegi muu, kui põllumehed ise. Meil ei ole erapiiritusetööstureid, vaid on kartuliühisused, ja need on põllumehed, kes oma kartulid sinna kokku toovad ja piiritust valmistavad. (A. Oinas, stp: Väike ringkond!) Ei ole sugugi väike ringkond. Selle juures ei saa nad riigi käest vastavat hindu piirituse eest, mille tagajärjel nad sunnitud on põllumehele ka kartulite eest vähe maksta. Rehkendame välja, kui palju kartulitööstuse juures piirituse eest hindu maksta võib. Seal on maksta põllutööministeeriumi rendid, tööstusemaksud, teenijate palgad. Nii et ei maksa vaielda, et tõesti naeruväärse hinna eest võetakse põllumehele piiritus ära.

Siis tahaksin veel tähendada maksude küsimusele. Maksuküsimust on mitmeti arutatud ja kaalutud. Muu seas puudutas seda siin härra Johanson ja oli väga vihane ja kuri selle isikumaksu üle. Ma ei tahaks siin

vaidlema hakata, kas see nüüd tõesti nii halb on, nagu härra Johanson arvab, kuid ta on üks maksu moodus, mille kaudu maksud sisse tulevad. Kui kodanik tahab kodanikuõigusi kasutada, siis peab ta ka riigile makse maksma. Mis puutub isikumaksu liigitamisesse, siis minu arvates see küll õige ei ole, sest liigitamise maksud on tulumaks j.n.e., kuid isikumaks peab ühtlane olema. Kuid ega see asja ei muuda, kas maks on kaudne või otsekohene, — ta võib üksikutel isikutel väga raske olla, kuid selge on, et see 180 miljonit krooni peab riigikassasse tulema, ja see riivab igat riigi kodanikku, sest maksud on kahesugused — otsekohesed ja kaudsed, ja et otsekohesed maksud alati otsekohesed oleksid, seda ei ole, sest teatavad äriettevõtted jaotavad otsekoheste maksude summad oma kaupade peale ära, ja see peab kuskilt sisse tulema. Nii et küsimus on ainult põhimõtteline ja seisab selles, et maksud meil üldse suured on, et kodanikud peavad 180 miljonit krooni riigikassasse tooma ühel või teisel kujul, ja et see raske on, see on selge. Sellepärast peaks kõik abinõud tarvitusele võetama, et maksude kasvamise tendents, mida praegune olukord näitab, mitte selles suunas edasi ei kasvaks, ja et maksukoorem tingimata peaks vähenema.

Vaheaeg kl. 19.20 min. — kl. 19.36 min.

J. Lehtman (as): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Vabariigi Valitsus on esitanud Riigikogule 1928./29. a. eelarve, ja härra rahaminister on sellele oma saatesõna kaasa öelnud. Esitatud eelarve ei ole kogusummaliselt suurem käesoleva eelarve-aasta omast. Kuid see on ainult näiliselt nii, sisuliselt on ta suurem. Eelarve-summad on ümberpaigutusi ette võetud. Pea täitsa on kadunud operatsiooni fondid, nende asemele on astunud korralised kulud. Kuna operatsiooni fondidesse antud summad edaspidi riigikassasse tagasi tulevad, ei saa seda öelda korraliste kulude kohta. Eelarves on tõusnud just korraliste kulude summa, ja sellega on eelarve meie rahvamajandusele raskemaks muutnud. See pilt ei ole rõõmustav. Meie ei jaga härra rahaministri arvamist, et kokkutõmbamistega pole võimalik eelarvet vähendada. See on võimalik ja seda tuleb energiliselt teostada. Kui laialipaisatud ametkondade asupaigad seda segavad, siis tuleb selle vastu abinõusid otsida ja leida. Esialgu peaks vähemalt korralikkude kulude kasvamine seisma jääma.

Härra rahaminister lootis eelarve kergendust asundusekapitali loomisest. See kergendus avaldub ainult üldlääbikäigu summa vähenemises. Ei saa ju uskuda, et rahaminister

tahaks niikuinii kehva asuniku raskemalt rakkesse panna eelarve-koorma vedamiseks, kui see seni sündinud. Veel mõned head aastad vajab maareformi läbiviimine suuremaid summasid.

Rahareformi tõttu avanes võimalus eriliisi põllumajanduslikke fonde, nagu piimatalituse, maaparanduse j.n.e. suurendada teisel teel. Nii ei nõua need fondid käesolevas eelarves summasid. See on aga ajutine nähtus. Praegused rahaallikad, nagu deposiitsummad j.n.e. on varsti kasutatud, ja neile fondidele tuleb jälle eelarve korras lisa anda.

Nii on lootus, et eelarve nende summade andmisest vabaneb, enneaegne. Neid summasid tuleb anda, sest need lähevad otsekohe ülesehitavaks tööks. Nende summade kasutamine suurendab tööalaseid, ja võib näiteks maaparandusefond hulgale praegu tööta kätele tööd anda. Niipalju eelarve enese kohta. Üksikute summade muutmise ja ülekandmise kohta esineme eelarve üksikasjalikul arutamisel komisjonis.

Rohkem oleks meil öelda härra rahaministri tuleviku kavade kohta. Põhihelidena käis rahaministri kõnest läbi kaks motiivi: esiteks, võimaldatagu üksikutele inimestele kapitali koguda, teiseks toetatagu tööstust, sest seal on meie majanduse tulevik.

Tõsi ju võib olla, et meil üksikutel, jõukatel inimestel suuri makse riigi heaks maksta tuleb. Kuid see on loomulik. Eesti vabariik ei loodud üksikute rikkaste jaoks. Ei tohi unustada, et ühede rikastumine toob kaasa teiste proletariseerumise. Ei sünni ju rikkus isenesest, seda peab tööga looma, ja kui hulkade töövaev üksikute kätte läheb, peab suur hulk sellest ilma jääma. See sünnitab rahulolematu massi, kes kuidagi riigi julgeolekut ei taga.

Meie ei ole nii kaugel, et võiksime eramajandust nii minna lasta, kui see tahab. Meie peame riikliku võimuga kapitale koguma ja neid sinna juhtima, kus nad riigimajanduslikult käesoleval silmapilgul kõige suuremat tulu anda võivad. Näiteks pidime piimatalituste asutamiseks odavat laenu andma ja saime selle abil väga kiiresti hiilgava võiväljaveo. Seda ala eramajanduse hooleks jättes oleksime veel kaua pidanud sarnase võiväljaveo hulga peale ootama.

Ei tohi ka seda unustada, et rikkad inimesed väga internatsionaalsed on. Iga vähemagi hädaohu puhul katsuvad nad kohe kapitali kindlasse kohta paigutada, saagu rahvuslikkudest ettevõtetest mis tahes.

Maksude vähendamise teel loodab härra rahaminister meie elu normaalseks muuta. Et see eksitus on, selgub härra rahaministri kõnest enesest. Härra rahaminister tõi ette,

et meil Tallinnas 1.647 kaubanduseettevõtet rohkem on, kui enne sõda. Tõsi ju on, et Tallinnas rohkem kaubanduslikke ettevõtteid endid elatada suudavad kui enne sõda, sest siis veeti hulk kaupu Lõuna-Eestisse sisse Riias, Ida-Eestisse ja osalt ka Tallinna—Petrogradist. Kuid 1.647 ettevõtet rohkem on liig. Arusaadavalt tulevad osal neist oma ukсед sulgeda. Oma ukse ei soovi aga keegi sulgeda, sest igaüks ootab, et naaber seda teeks. — Et peale jääda, selleks võisteldakse kõige ägedamalt. Arusaadav, et niisuguses olukorras maksud liiga rasketena tunduvad, sest võisteldes on võimata selleks tarvilikke summasid koguda. Kui nüüd kõiki neid ettevõtteid maksudest vabastada, ei muutuks asi põrmugi paremaks, sest võistlus keeks endise hooga edasi, ja ei oleks üksik ettevõtja sugugi paremasse seisukorda sattunud.

Ka teistel maadel, näiteks Rootsis, on maksud kaubanduslikkudelt ettevõtetelt õige suured, ilma et see ettevõtteid ruineeriks. Meie ettevõtete ruineerimise põhjus on mitte maksudes, vaid meie majanduseelu oludele kohanematuses. Mida rutem siin oludele kohanetakse, seda varem kaob ka hädakisa kõrgete, ettevõtteid ruineerivate maksude üle.

Härra rahaministri kõnest tundus, nagu kaitseks ta tööstust kellegi vastu, nagu tikuks keegi tööstuse kallale. Seni on vähemalt ümberpöörduvalt sündinud: on tööstust toetatud põllumajanduse arvel. Sellele vaieldakse töösturite kaitsjate poolt vastu ja näidatakse odavamaprotsendilistele laenudele, mida põllumajandus saanud, tööstus aga saanud ei olla. Unustatakse aga sealjuures, et riik tööstusele teisel näol ja nimelt tollide näol väga suuri soodustusi annab. Nii suuri, et põllumajandus neist undki näha ei tohi.

Meie tööstus elab ainult riikliku protektsionismi abil. Isegi suurtööstused, kes oma saadusi osalt välja veavad, kasutavad kaitsetolle ja võtavad kodumaal oma saaduste eest palju kõrgemat hinda kui väljast saavad.

Siseturu jaoks töötavad töösturid hädaldavad aina teiste maade dumpingu üle ja nõuavad selle tõttu veel kõrgemaid tolle. Lähemal vaatlemisel selgub, et sagedasti dumpingust juttugi pole. Teiste maade töösturid on lihtsalt oma ettevõtteid paremini organiseerinud ja selle tõttu võivad nii omal maal kui ka meil oma saadusi odavamate hindadega müüa, isegi vaatamata meie kõrgetele tollidele. Meie arvates peaksid töösturid veidi ümber vaatama, mis ilmas organiseerimise alal sünnib, ja mitte ainult kõikpäästva kroonu poole pöörama ja soodustusi nõutama, sealjuures isegi teiste majanduseharude tähtsust ala hinnates.

Tollimüür on meil üks kõrgematest ilmas, ja meie ootame igatsusega härra rahaministri poolt lubatud aega, mil enam-vähem normaalsed tollid maksuma hakkavad. Siin tahame härra rahaministrile kõige jõuga kaasa aidata. Meie ootame tollide alandamisest elukalliduse alanemist ja ei usu, et meie elukalliduse tõusu eel seisame. Välislaen on selleks liiga väikese ulatusega, et ta suudaks majanduseelus nii suurt elavust tekitada, mis juba elukalliduse peale mõjuks. Selleks ei jätku seda. Härra rahaminister lootis, et tööstuse tõusuga rahvaarv linnades kasvama hakkab. See lootus on liiga roosiline. Rahva juurdekasv sünnib maal, see on juba vana tõde. Maalt rändab tööjuline rahvas linna. See protseduur ei sünni ainult meil, vaid terves ilmas.

Põllumajandust puudutas härra rahaminister oma kõnes õige vähe. Lambakasvatuse küsimuses on vist härrad ministri nõuandjad tahtnud agronomidele kinda visata ja suuri vaidlusi selle ümber välja kutsuda, nii et tähelegi ei pandaks, kuidas riigi majanduselaev veel rohkem tööstuse suunas keeratakse. Lambakasvatuse üle diskuteeriti „Inland'is“ üheksateistkümnenda aastasaja kolmandal veerandil ja sellest ajast peale loetakse küsimus otsustatuks. Kunstlikult võib seda ja ellu kutsuda, kui villale õige kõrged tollid määratakse. Vaevalt aga, et see nüüd selle mõtte soovitajatele ja töösturitele meeldiks.

Õnne pole olnud härra rahaministril Narva kose kasutamise plaaniga. Õhulämmastikust saadud kunstväetisained veetakse meil sisse 1/2% üldse sisseveetava kunstõnniku hulga. Heal juhtumisel võiks asendada nendega kuni 5% sisseveetavaid väetisaineid, ülejäänud 95% tuleks ikka sisse vedada. Tõsi — siin võivad üles kerkida teoreetilised plaanid, nimelt Narva kosest saadud elektrienergiaga meie fosforiiti ja glauconiiti ümber töötama hakata. Ameerikas on need katsed äpardunud, ja ei ole usku, et need teoreetilised kavad meie praktilise rahaministri tulevikuplaanides seisid, kui ta Narva jõuamast kõneles.

Meie saame aru tööstuse aktiivsusest. Meie mäletame teooriaid: miks seisab Eesti kuld välismaal, paneme ta tööstusesse, kuid meil pole meelet läinud, et seda kulda nimetatakse nüüd „külmanud laenudeks“. Nüüd, kus välislaen tehtud, ei kiideta enam tööstust, nüüd laidetakse põllumajandust, kuid siht on selge: välislaenudest saadud raha mingu tööstusesse.

Kokku võttes võin öelda, et meie eelarve poolt hääletame, kuna aga üksikuid parandusi eelarve-komisjonis teeme, kuid rahaministri tulevikukavadest nii mõndagi meie ei poolda,

ja kui neid tulevikukavatsusi teostama hakatakse, siis peame nii mõnigi kord enne kaaluma, kui oma otsuse anname.

H. Martinson (tp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Juba mitmendat päeva räägitakse vabariigi 1928./29. aasta eelarve üle. Kõigi rühmade esindajad, peale meie rühma, on oma arvamised selle kohta öelnud, ja mis minule iseäranis imelikuna tundub, on see, et ühegi rühma esindaja ei ole Vabariigi Valitsuse poolt esitatud eelarvega täiesti rahul. Ma saan aru, kui seda opositsiooni rühmad teevad, kellel valitsuses esindust ei ole ja sellega ka eelarve kokkuseadmisel sõna kaasa rääkimise võimalused puuduvad. Et aga valitsuse koalitsiooni rühmad oma enda meeste poolt kokkuseatud eelarvega ja selle kaitsmise kõnega rahaministri poolt rahul ei ole, see näitab kõigepealt seda, kui nõrkadel jalgadel praegune valitsus seisab, sest et ta isegi eelarve-asjus kokkuleppele pole jõudnud. Enamasti kõik kõnelejad on enam-vähem pealiskaudselt eelarve kohta oma mõtteid avaldanud, ja see annab ka minule, kui väiksema ja kõige vähem kogeenud rühma esindajale õiguse, niisama umbkaudselt meie riigi majapidamise üle neid mõtteid esile tuua, mis lihtsate tööliste seas kuuldavale tulevad. Ja need arvamised pole kaugeltki nii head ega optimistlikud, kui härra rahaministri arvamised meie majandusliku arenemise kohta. Neist kõlab sõna tõsisel mõttes riigitüdumus vastu. Ja täie õigusega. Mis riigitruudust või isamaa-armastust võib inimese käest nõuda, kui see riiklik iseseisvus ta elamise ja ülalpidamise tingimusi halvemaks on muutnud. Ka tuleviku väljavaated pole paremad. Varsti on vabariigi iseseisvuse 10-aastane juubelipidu käes, aga selle 10 aasta jooksul on töölisklassi majanduslik seisukord aasta-aastalt halvemaks muutunud, hoolimata iga-aastasest Vabariigi Valitsuse trööstimisest eelarve-vaidluste puhul, mis üht ja sedasama kulunud mõtet sisaldab, et Eesti riik võida julgelt ja lootuserikkalt tulevikku vaadata, ta prestiih, ta lugupidamine teiste riikide peres tõusta, ta majandus areneda, ta tööstusesaadustel olla head võimalused välisrurgu leida, ta maapäevavarandusest olla väliskapital huvitatud j.n.e. Kõik see areneb aga ainult vastupidises suunas. Tööpuudus on aasta-aastalt teravamaks läinud, elukallidus tõusnud. Maksude alandamises tehakse ainult ilusaid sõnu. Sealsamas tõstetakse alatasa kaudseid makse tollide ja aktsiisi maksu näol esimesejärgu tarbeainetelt, mis kõige raskemalt ennast tunda annab kehvemale kihile madala töötasu ja tööpuuduse tõttu. Ja mis jaoks lähevad meil maksud? Õige suur osa neist läheb üksikute rikastami-

seks, kas riigiametnikkude lohakuse, kelmuse või otsekohe riigivarguse läbi, osalt kingituste, autasude, abiandmise või preemiade näol, nõndanimetatud „teenete“ eest. Näiteid selleks võiks sadu ette tuua, nimetan selleks ainult mööda minnes igalühel ajakirjanduse läbi teada olevat kahele kõrgemale sõjaväelasele 5 miljoni kinkimise lugu Eesti panga võla-summast, mis arvatavasti viimseks ei jää, nagu seda hiljutine, niisama ajakirjanduse läbi teatavaks saanud, proua Raamot'i palve lugu tõendab. Kas niisuguste kinkimistega üksikutele isikutele tahetaksegi rahva maksukoormat kergendada? Lihtinimeste hädatarvilikkude vajaduste jaoks ei leita aga tuluallikaid. Kas neil meie riigi loomisel ei olnud „teeneid“?

Kuidas neid tasutakse sellest toon ma ühe kujuka näite. See näide on ühest inimesest, kes ei ole sõna tõsisel mõttes üsna lihttöeline, ei ka minu parteisõber, vaid vaimustatud isamaalane, ja minul oleks, partei seisukohast välja minnes, kõige vähem põhjust tema eest kosta; aga lihtne õiguse mõiste ja tunne sunnib mind seda tegema. See mees oli Eesti riigi alguspäevil ühes naaberriigi linnas, millest õige suur kodumaale-tulijate eestlaste vool läbi käis, Eesti riigi konsuli kohustetäitja. Mitte ametlikult kinnitatud palgaline, vaid selleaegseid olusid arvesse võttes, kodumaale-tulijate viletsust nähes ja vaimustatud isamaatundest aetud poolvabatahtlikult, poolteed Eesti riigi valitsuse esindajate suusõnalisel soovil selle kohustuse oma peale võtnud. Et Eesti riigil sel ajal veel mingit nimetamiseväärst sisetulekut ei olnud, tegi ta kõik omal kulul, andes läbisõitjatele nõu, toimetas nende asju, muretses neile kortereid, isegi toitis mõndagi omal kulul selles heas usus, et Eesti riik — kui ta omale nõndaöelda jalad alla saab, selle kulu talle ära tasub. Palgast ei teinudki ta juttu. Ma usun, nii mõnedki Eesti riigi tege-lastest on tema abil kodumaale pääsenud. See tegevus tõi talle naaberriigis sekeldusi kaela, kuni ta viimaks areteeriti, surmaga ähvardati, siis kaugemal sisemaal mööda vanglaid veeti, kust ta alles umbes paari aasta järele pantvangina väljavahetatult kodumaale pääsis, puruvaese mehena muidugi. Väikese varanduse, mis tal ennem oli, oli ta osalt riigi huvides ära kulutanud, osalt võeti see vangistajate poolt üle. Ta olla ka välisministeeriumi poole korra palvega pööranud, osagi ta kahju ära tasuda, poolel suul olla lubadusi tehtud, aga umbes 4 — 5 aastat ootab ta nende lubaduste täitmist, ikka ei leita asutust, kelle summadest seda väikest võlga tasuda. Ta nõudmise summa on iseenesest õige alandlik teistega võrreldes, na umbes 5.000 krooni ümber.

Selle mehe nimi on Karl Niilus ja vist tundud nii mitmele riigitegelasele, aga et ta nii jultunult peale käia ei taha ja ikka veel riigitegelaste aususesse usub, ja tal otsekohesed ametlikud dokumendid puuduvad, siis jääb tal vist küll see võlg saamata. Jooksjatele, kes välismaile omale raha teenima lähevad, kloostritele, kelle sihiks on rahvast rumaluses hoida, jõukatele riigivõlglastele, neile leitakse kingituste tegemiseks raha — kui mitte mujalt, siis Riigivanema summadest — aga neile, kelle täieline õigus saada, nende jaoks on paljas õladekehitus. Veel üks üsna pisuke näide, kuidas riik oma auvõlgu tasub. Eesti riigi loomise ajal anti tolleaegses Petrogradis ajaleht „Eesti Päevaleht“ välja. Raha selleks panid sealsed seltskonnategelased kokku. Mäletan, et ühel selle asutamise koosolekul oli ka Eesti noore riigikese esindajana tolleaegne rahaminister härra Kukk. Et lehe väljaandmisel mingit ärilist väljavaadet ei võinud olla, siis oldi rahandamisega õige kitsi. Seal ütles aga riigi esindaja, et asutatajale oleks Eestis riigi poolmetlik häälekandja, ja riik tasuda edaspidi kõik kulud ära; silmapilgul aga polla võimalik. Lehte ilmus, kui ma ei eksi, paarkümmend numbrit ja aitas omajagu Eesti riigi loomisel kaasa; aga pole kuulda olnud, et riik oleks selle lehe väljaandmise kulud, mis paarsada tuhat rubla, selle aja kohta kaunis kena summa, välja tegi, tasunud. Vähemalt pole mina sellest midagi kuulnud, ehk küll selkorral ettevõttele õige lähedal seisin. Summa on riigi kohta küll naeruväärt pisike, mida ka keegi nõudma ei hakka, aga see karakteriseerib, kui võrt ausalt riik oma auvõlga, see on ilma dokumendita palja sõna peale antud võlga tasub.

Niisuguseks auvõlaks, — pealegi palju suuremas ulatuses, on ka meie põhiseaduses olev lubadus, et kõigile riigi kodanikkudele inimesevääriline ülalpidamine kindlustatud peab olema. Kindlustatud on see aga väikese kildkonna tutvusringkonnale, kelle eest hoolditsetes riigikassas alati summasid leidub. Nagu kuuldues räägivad, polnud paljud selle väikese kildkonna tähtsamatest tegelastest riigi loomisel sugugi nii väga vaimustatud iseseisvuse poolehoidjad, ennem selle vastu, nagu nende tegevusest märgata, pole neil praegustel suurtel vaimustatud riigitruudel isamaalastel sugugi rohkem usku Eesti riigi tulevikku, kui töölistel, keda riigi vaenlasteks tahetakse tembeldada. Nad on riigitruud ja isamaalased ainult niipalju, kuipalju riik nende nõudeid täidab. Võtame näiteks meie suurtöösturid, kellele riik lõpmatuid summasid on ohverdanud, küll otsekohese tagasisaamatu laenu näol, küll tollikaitse näol, aga on see midagi aidanud? Suurtööstus ei taha ega taha jalgu alla

võtta. Ja mispärast? Sellepärast, et nende eesotsas inimesed seisavad, kes oma oskust mitte nii palju tööstuse ajanõuete kohase paranduse peale ei tarvita, kui riigi abi ja toetuse peale spekuleerivad. Kaevatakse välisuru puuduse üle. Aga ega välisurg ometi ise meile rüppe pea langema, selleks on vaja esiteks tööstuse-saadused välisuru nõuete kohaselt nii hinna, kui headuse suhtes nii valmistada, et see võistluse teiste maade toodangutega välja kannatab, ja siis välisuruga otsida. Nii mõnigi kord on ajalehtedes lugeda olnud õige kibedaid etteheiteid meie töösturitele selle üle, kui vähe nad oma kaubale välisuru leidmiseks kaasa aitavad, kui vastutulematud nad kauba-proovide nõudmistele on ja kui maitsevaeselt nendegi väheste proovide sissepakkimine sünnib. Need on tõsised etteheited meie töösturitele, aga langevad maha kui hane seljast vesi. Meie töösturitel puudub tõsine häda, mis neid sunniks ka ise tegutsema, nad on harjunud riigi toetusega nagu mõned riigi hoolealused, ja sammuvad vana rada edasi.

Needki vähesed tööstuseharud, mis oma kaubaga Lääne-Euroopa turule on pääsenud, on seda riigi, see on teiste maksumaksjate ja tööliste kulul teha suutnud. Ainuke suurem välisurg oleks meile lähem idanaaber — Nõukogude Venemaa, mille jaoks ka meie tööstuse-asutused omalajal on sisse seatud. Ma ei või öelda, kui palju Venemaa praegu ostujuline, või kui palju ta meiega kaubalepingu sõlmimist huvitatud on. Selleks puuduvad mul teated. Aga neist vähestest katsetest, mis sel alal tehtud, on näha, et töösturid sinna ainult praakkaupa on püüdnud saata. Kaugemast minevikust, see on Eesti riigi algupäevilt, on mulle palju räägitud neist kuulsatest Vene vedurite remonteerimistest. Töö tehtud võimata hooletult, ainult silmakirjaks, mille tagajärjel ka lepingu lõpetamine järgnes. Lähemast minevikust on mul teateid selle kohta, kuidas meie nahavabrikud püüdsid sinna halvemalt kaupa saata, kui see tingimustes ette nähtud. Suure prakeerimise peale vaatamata olid meie nahavabrikud ikkagi veel väga rahul oma teenistusega. Oleks ainult head kaupa püütud saata, oleks enam kui kindel olnud, et tellimised veelgi suurenenud oleksid. Niisamasuguse halva kauba turuletoimetamise spekulatsioon oli ka see mitte väga ammu larmisunnitav Venemaale vagunite ehitamise ettevõtte, milleks raudosasisid kaugelt idast pidi kohale veetama ja puutöö „Dviigatelis“ valmistetama. Muidugi spekuleeriti selle ettevõttegi juures suurelt osalt riigi raha peale. Kõiki niisuguseid nähteid silmas pidades pole sugugi ime, kui meie kaubad välisurul visalt poolehoidu leiavad. Isegi kodumaal ei saa

nad välismaade toodangutega võistelda, selle peale vaatamata, et sealseid tööliste palgad palju kõrgemad, ja kaup ise veel kõrgete kaitsetollide läbi kunstlikult kalliks aetud. Isegi meie riiklikud asutused leiavad kõigi vastupidiste otsuste peale vaatamata soodsama olema — suure osa tellimisi välismaale anda, olgugi et meil oma kodumaal neidsamu asju valmistatakse. Näitab see meie head majapidamist riiklikul alal? Või on see etteheide põhjendatud, mis kuskil ajalehes ilmus, et meie riigiametnikud riigi kulul välismaale huvireisile pääsemiseks sarnased välistellimised oma mõju piirkonnas läbi suruvad? Meie välisesinduse võrk on meie väikese riigi kohta juba ükskord ülejõu käiv kulukas, aga selle peale vaatamata saadetakse mõne koosoleku puhul ikkagi veel mitmest inimesest koosnev eridelegatsioon, kelle päevarahad sarnase summa välja teevad, millega kolme-nelja-liikmeline tööliste perekond mitmed kuud ära elada võib.

Kas räägib see kokkuhoiupoliitika, kui miljoneid nii tuulde pillatakse? Või on see kokkuhoid, kui meie riigikaitse peale nii palju kulutatakse? Mitte üksi meie töölisel, isegi kodanlikud lehed on sunnitud olnud tunnistama, et meie oma iseseisvust ainuüksi sõjariistadega ei suuda kaitsta.

Selleks oleme liiga väike ja vähearvuline rahvas. Selleks on vaja teisi kindlustusi. Need kindlustused seisavad meis endis, meie kodus asjaajamise ja edasiastumises sisemises sotsiaalse rahu ja majandusliku ülesehitamise alal. Meil tahetakse ainult hirmu abil valitseda ja selleks surutakse kaitseväge ja kaitseleidi ülalpidamiseks rahvale sarnane maksukoorem peale, nagu ei kuskil teisel maal. Minu andmed sellel alal ei ole küll kõige uuemad, aga usun, et need enam-vähem seda vahekorda näitavad ka praegu, kui suur riigi kaitsekulu kuskil maal iga elaniku kohta on. Nii on see Austrias iga kodaniku kohta 8 kuldfranki, Ungaris — 9, Itaalias — 7, Jaapanis — 5, Norras — 12, Hispaanias — 16 ja Shveitsis — 20. Need on suurelt osalt jõukad riigid, kellel aastasajad kogumist ja kosumist seljataga. Aga meil Eestis, vaesel maal, algaval riigikesel, on see kulu iga inimese peale, imevad lapsed ja surevad raugad kaasa arvatud, 27,5 kuldfranki. Praeguses eelarves on küll näiliselt veidi vähem, teeb aga siiski veel umbes 2000 marka hinge peale välja, uuema rahaüksuse järgi arvates 20 krooni. Need arvud räägivad iseenda eest, ilma et siin vaja oleks palju sõnu teha. Niipalju tahaksin veel juurde lisada, et kui otsekohe kulu tarviliku kõrguseni ei tõuse, siis katsutakse seda kunstlikult suurendada. Näide selleks on uue mundri küsimus ohvitseridel — sinel ei istuvat hästi. Otse kurioosumiks muutub juba

see mundri muutmine, iga ministri ajal uut moodi munder! (J. Fuks, as: Vanad kuuluvad ju ära!)

Sõjaväest ja kaitseleidust üksi ei ole veel küllalt riigikaitseks, selleks on veel olemas politsei. Harilikult välis- ja kriminaalpolitsei kuludest ei taha ma rääkida, need on enam-vähem vajalikud, aga poliitilise, nõndanimetatud kaitsepolitsei kulusumma on siseministeriumi eelarves ligemale kolm korda suurem, kui kriminaalpolitsei peale minev summa. Kumb neist aga rahuliku maksumaksva kodaniku huvides tarvilikum on, selle kohta ei ole kahtlust, ja sellest on juba nii mitu korda räägitud. Nii ei taha minagi selle juures pikemalt peatuda. Nimetan veel mööda minnes seda meie riigi 1927. aasta „suursaavutust“, mida mõnelt poolt küllalt ülistada ei jõuta. See on meie välislaen, millest oodetakse ja loodetakse, et see kui nõiavitsaga meie kokkuvarisenud majanduseelule uuesti hinge sisse puhub.

Ei saa kuidagi neid rõõmsaid ootusi jagada, mida sellest välislaenust loodetakse, pigemini peab meie rühm seda laenu piitsaks väsinud hobusele, kes peksu sunnil veel natuke liikuda katsub, pärast seda aga seda kindlamini „vedru välja viskab“. Kui uisapäisa see kiidetud laen tehti, näitab kõige paremini asjaolu, et veel praegugi valitsusel täit selgust ei ole selle kohta, kuidas seda laenu ära kasutada. Mäletan selle laenu isa, endise rahaministri seletusi majandusenõukogus laenu kasutamise kavade kohta. Muu seas tähendas ta, et meil olevat mitmel tööstusealal väga roosilised väljavaated, millel aga välja arenemiseks kapital puuduvat. Neist nimetas ta Saaremaa marmorit, Lõuna-Eesti tulekindlat savi ja Eesti fosfooriiti.

Mis kahte esimesse puutub, selleks puuduvad mul teated, aga viimase kohta olen paljudelt põllumeestel väga halbu otsuseid selle tululikkuse kohta kuulnud. Paaris kohas näidati isegi proovipõlde, millest näha oli, et see veel kahjulikumalt viljakasvu peale mõjunud oli. Kuipalju need teated õiged on, selle eest ei või ma pead pandiks panna, sest pole ise asjatundja ega proovija. Seda peaksid põllumehed paremini teadma. Üsna tuulest võetud need otsused ei tarvitse siiski olla, ja riik peaks väga ettevaatlik olema, kui ta oma raha niisuguste kahtlaste katsetegemiste peale välja annab. Pikalaenu panga põhikirja arutamise ajal tuli väga selgelt ilmsiks see äge võitlus, mis ühelt poolt kaubandus-tööstuse ja teiselt poolt põllumajanduse esindustel vahel käimas oli riikliku toetuse pärast. Mõlemad harud pidasid ja peavad praegugi veel ennast selleks riigi alustocks, kellel enam õigust oleks toetuse saamiseks. Härra rahaminister näib

peale kaks korda väiksem, kui meil. Mis see tähendab? See tähendab, et meil riigi varanduse kasutamine ei või seista nii kõrgel, sellel kõrgusel, nagu eramajandus, ja teiseks, meie maksud on nii suured, et eramajandus ei või areneda, nagu see tarvis on. Aga rippumata majanduslikkudest oludest on teised alad sotsialiseeritud. Ka ligemisearmastus on meil riigistatud ning sotsialiseeritud praegusel ajal, samuti ka sotsiaalsed instinktid. Kui kõik see ei oleks saja protsendi võrra riigi kätte läinud, ei oleks tänapäeval sotsiaalsete instinktide nivoo nii halb, kui ta seda praegu on. Kuid inimesed on sellega harjunud, et riik seda korraldama peab, selle tõttu on näha suurt atrofeerumist seltskonna keskel. Kuigi ametnikud seisavad oma töödele palju lähemal, kui Vene ajal Vene ametnikud, siiski suur protsent ametnikkudest on ikka see, mida Vene ajal nimetati „tshelovek v futljare“. Kui meil paljud tööstused töötavad riigi krediidiga, siis ei saa krediidiandja kui ka tööstur selles õnnelikus majanduslikus abielus elada, nagu see oleks erakrediidi andja ja töösturi vahel sellepärast, et bürokratismi ei või täiesti kaotada.

Mis puutub majanduslikku proteksionismi, siis arvan, et ta on hädaohtlik kõigepealt neile, kes selle osalised on; need inimesed ei ole vabad, vaid peavad püüdma nii tegutseda, nagu poliitiline enamus seda nõuab. Ma sooviksin, et sellel alal rahvusriiklik, ma rõhutan just rahvusriiklik, arvamine riigis samm samm järele täiendataks majandusriikliku arvamise ja kodumaariikliku arvamise ja mõtlemise viisiga.

Siis on mul veel eriti tähtis alla kriipsutada, et näiteks ühe ühiskondliku jõu käsitlemine on tänapäev mitteküllaldane ja see on nimelt Saksa ühiskond, mis väga ühtlane, ja nende jõudu ei ole küllaldaselt kasutatud. Kuid ma loodan, et sellest peaks aru saama, et meie oleme konstitutiivne element, kellega samuti tuleb arvestada ja keda ei tohiks sel määral kõrvale jätta, nagu seni.

Peame niikaugelt jõudma, et ühiskondlikul jõul ilma avalikkude maksude võtmiseta jälle üles ehitataks samased asutused, nagu näiteks „Vanemuine“, „Estonia“ ja „Seevald“, siis ainult võime öelda, et majanduslik ja ühiskondlik elu on terve ja korras, ja et ühiskondlikud jõud on ka faktiliselt riigi reserv.

Rahaminister A. Teetsov: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mina ei taha öelda nii, nagu ühelt härralt kuulda oli, et meie eelarve-kõned ainult ühe teatud traditsiooni täitmiseks oleksid. Mina ütlen, et meie eelarve-kõned ja vaidlused sel puhul

on meie riiklikus elus üks tarvilik faktor. See on moment, kus riigi aastamajandus teatavates piirjoontes määratakse, ja luuakse kontakt valitsuse ja Riigikogu vahel. Kui nüüd see härra arvab, et see on ainult üks traditsiooni täitmine, siis poleks küll mõtet selle traditsiooni täitmise peale nii palju aega raisata.

Minu eelarve-kõnest on leitud mitu punkti, mis elavaid vaidlusi välja on kutsunud. Need vaidlused on mulle küll ainult tunnistuseks, et minu vaadete ja suurema hulga Riigikogu liikmete vaadete vahel lahkuminekut ei ole. Küll on lahkuminek arusaamises, kuidas keegi selle kõne peale vaatab. Sisuliselt mina küll suurt vahet ei leidnud.

Mina järkjärgult toon ette need andmed, mille põhjal sellele otsusele olen tulnud. Mina pean muidugi kõige enne peatuma härra Martna kõne juures. Härra Martna vist muidugi traditsiooni tarvitades tõi jälle ette selle kümnetuhandelise ülemkihi. Kui meil see kiht oleks, oleksime meie õnnelik rahvas. Kahjuks meil seda pole. Jälle ma tahan tuua paar numbrit tulumaksu maksjatest. Meil on üks tulumaksja, kes maksab 2½ miljonit, üks, kes maksab 1½ miljonit, ja üks, kes maksab 1 miljon. Teised maksavad kõik vähem. Minu härrad, seal on siis see kümnetuhat! Mina juba eelmises kõnes tõi näiteid, et meil ei ole rohkem kui 3.000 maksjat, kes maksavad üle 120 krooni. Teised 100.000 maksjat maksavad kõik vähem, ja suurem jagu on õige väikesed maksjad. Tegelikult meie näeme ka, et meie otsekoheste maksude summa aasta-aastalt alaneb. Praegu on märgata võrdlemisi tasast alanemist, aga see alanemine võib kiiremaks muutuda. Mina niisugusel juhtumisel ei taha härra Martna'ga ühel nõul olla, kui ta ütles, et mina olla otsekoheste maksude vastane, vaid mina tahan otsida teid, kuidas otsekohesteid makse kätte saada, aga mitte et neid eemale tõrjuda. Siin võiks võrdluseks tuua juhtumise talumehega, kes sõidab viljakotiga, aga keegi on kotti augu suskanud, ja vili jookseb välja. Mees aga ei vaata tagasi ja ei näegi seda. Kui ta aga tagasi vaataks, peaks ta hobuse kinni, õmbleks kotiaugu kinni ja sõidaks siis alles edasi. (Vahel h ü e paremalt poolt: Pistaks heinatüki ette!) Kas nüüd heinatükiga, — aga punn ette panna. Neid kümneidtuhandeid meie igatahes praegu ei näe, aga rõõmuga võib öelda, et üks on meil käes. Kui meie aasta-aastalt rohkem kogume, siis võime kord ka haljale oksale saada.

Siin on puudutatud veel kõiksugu küsimusi, kuid pikemalt ma ei hakka nende juures

peatuma. Härra Martna puudutas veel üht asja, nimelt et hoisusummade juurdekasv on olemas. Meie ei või võtta hoisusummade juurdekasvu kui varanduse juurdekasvu, vaid siin on palju teisi kõrvalalasisid, mis teatud summad välja on toonud sealt, kus nad seni kasutamata seisid. Ma oleksin palju rõõmsam, kui ma võiksin öelda, et see on puhas kapitali akkumulatsioon, aga ma seda ei või öelda.

Edasi puudutas härra Martna teatud arve, mis ma ette tõin võrdluseks meie tööliste ja teiste maade tööliste keskmise teenistuse võimalustest, ja tarvitas sealjuures mitte kõigeilusamat sõna, aga sellest saame üle. Mina märkas in igatahes, et härra Martna ka sai aru, et see ei olnud ilus, sest ajalehtedesse oli ta mahutanud palju pehmemat sõna. Ma ei saa selle kohta öelda muud, kui et need andmed on Genfi tööbüroo andmetest kokku võetud. Ma arvan, et härra Martna ka nende kokkuseadmisest on osa võtnud. Nii et sel alal ei tahaks ma pikemalt härra Martna'ga vaielda, aga kui härra Martna leiab, et mul õigus ei ole, siis pean küll otsima viga ja küsima, mispärast Genfi härrad niisugused arvud saanud. Igatahes ise ei ole ma neid numbreid kokku seadnud.

Peapunkt, mis selgitust minu kõnes nõuab, on tööstuse ja põllumajanduse vahekord. Sellest on minu arvates veidi ekslikult aru saadud. Ma ei ole tahtnud tööstust esimesele kohale seada ja väga lihtsatel põhjustel. Kui ma aga siiski tööstuse ja põllumajanduse arenemise vahel teatud paralleele tõmbasin, siis tegin seda selles teadmises, et see tarvilik on ja et meie ühes suunas edasi ei tormaks ühtki pilku kõrvale heitmata. Igale on vist selge, et meie maa on puht põllumajanduslik, sest nagu nimetasin, $\frac{3}{5}$ meie rahvast on maaelanikud, ja sellest välja minnes arvan, see on isegi küllalt selge, et meie liiga palju selle peale sõnu ei pruugi tarvitada, vaid ma lähen kiirelt teistele küsimustele üle.

Härra Tonkman tarvitas oma kõnes järgmist lauset: „Vähemalt tööstuses ja põllumajanduses peaks valitsema üheõiguslik printsiip“. See on isegi natuke rohkem, kui ma lootnud olin. Ma esialgu ei lootnud seda, vaid minu ülesanne oli, Riigikogu tähelepanu juhtida sellele, et meie tööstusel on küllalt niipalju tähtsust, et meie seda ei tohi kahe silma vahele jätta. Seda tahaksin eriti nimetada härra Anderkopp'ile, kes, kui ma ei eksi, ütles, et seda ei pruugiks Teetsov küll arvata, et nii nagu seni on riiklikke laene antud suurtööstusele, see edasi enam ei või kesta. Seal ma ütlen, härra Anderkopp, Teil on täielik õigus. Meie senine tööstuse

finantseerimise puudus on selles seisnud, et seal ei ole oma algatusi olnud, vaid riik on seda oma ülesandeks hakanud pidama. Tööstuse finantseerimine ei ole riigi ülesanne. Kuid praegusel korral peab tähendama, et meie tööstus on õige tee juba leidnud. Minu teada ei ole ükski tööstus enam riigiasutuste või riigi panga poole pööranud raha nõudmisega. Nad on ise omale võimalused loonud, ja see on õige tee. Teine asi on, kui riik tööstuse tähtsusest aru saab, ja seda aitab majanduslikult üles ehitada. See on riigi peatülesanne.

Ma puudutaksin veel kaht väikest küsimust. Võib olla, et minu majanduslik instinkt nii suur on, et ma ei või näha, kui teatav varandus kasutamata seisab. Kui ma oma kõnes seda küsimust vähe puudutasin, siis oli see tingitud sellest, et eelarve-kõnes, kus teatava aja jooksul palju asju käsitama peab, ei saa iga küsimuse juures kauemat aega peatuda. Pealegi toetusin sellele, et Riigikogu liikmetele see küsimus enam-vähem teada on. Ma puudutasin oma kõnes Narva koske. Öeldakse, et see on vana laul, unistus. Ta võib ju vana laul olla, võib olla unistus, kuid seal on varandus, mis iga päevaga mere poole voolab. Kui selle varanduse kasutamise võimalust ei katsuta ära kasutada, siis ei ole see õige. Meil on raske leida niisugust kullaauku, kus ilma pikema jututa tarvilikud ressursid välja võtame, vaid siin peab ümber vaatama.

Siis peatuksin teise küsimuse juures, mis ei meeldinud mitte ainult põllumeestele, vaid ka härra Oinale, see on meie lambakasvatus. (Üldine n a e r.) Ma tahaksin sealjuures tähelepanu juhtida oma kõnele, mina ei ole öelnud, et, minu härrad, hakkame lambaid kasvatama, vaid minu kõne seisib selles, et meil on varandust ümmarguselt 7 miljonit krooni selle all kinni, ja see ei anna meile praegu midagi. Agronoomid ütlevad, et lammastele maksame juurde, kuipalju aga oinastele maksame, seda ei tea ma. Need on offitsiell andmed, aga siinjuures on veel võimalik, et mõned lambad arvestamata jäävad, nagu härra Päts ütleb, et tema kaht lammast arvesse ei ole võetud. (Üldine n a e r.) Igatahes on see üks varandus, mis täiesti kasutamata. (A. Oinas, stp: Millest Teie seda järeldate?) Võin ka sellega nõusse jääda, kui meie agronoomid ütlevad, et lammaste kasvatamise peale ei ole vaja rõhku panna. Aga tehke see rahvale selgeks. Praegu peame lihtsalt juurde maksma. Need on kaalutlemised, mis selle juures mõõduandvad olid, kui neid küsimusi puudutasin. Kalkulatsioon on sellejuures väga lihtne. Kui meie vähegi praeguse lammaste

arvu toodangut niivõrt ratsionell suurendaksime, kui meile tarvis, ei pruugiks meie villa väljast sisse tuua.

Üldiselt võetud on need küsimused, mida Riigikogus minu kõne puhul puudutatud.

(Koosolekut hakkab juhatama esimees **K. Einbund**.)

Veel võiksin nimetada tollide küsimust. Kui tole puudutasin, siis arvati, et olen täielise protektsionismi pooldaja. Seda ma ei ole öelnud, aga teatav tollikaitse on meil rahvusvahelisest seisukorrast tingitud. Meie töösturid, vähemalt üks osa, kellega minul juttu olnud, ütlevad otsekohe, meil ei ole kaitsetolle vaja, aga kaotame ka naaberriikides kaitsetollid ära. Need on andmed, millega meil majanduseelu üleschitamisel tegemist tuleb teha.

Kokku võttes tunnistan veel kord, et ma ei ole suuri lahkuminekuid teinud ja loodan, et meie valitsus Riigikogu kaasabil neid ülesandeid täidab, mis tal täita on.

M. Martna (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Ainult paar sõna vastuseks härra ministrile. See väide, et meil ülemkihina mitte 10.000 arvestada ei ole, on väga õige, kuid seda halvem rahaministrile, sest kui seda kihti 10.000 oleks, siis maksaks meie oludes veelgi rääkida. Meil on neid aga veel vähem! 10.000 on ajaloolik nimetus, härra minister, olgugi mitte Eestis. Mina mõtlen seda kihti, mida Inglismaal nõnda nimetatakse, s. o. „upper-tens“.

Mis Genfi andmetesse puutub, siis olen selle kohta vastuseletuse andnud, härra minister ei kuulnud nähtavasti seda. See seletus põhjeneb sellel, et meil saadakse neid andmeid teistsugustel alustel, kui teistes riikides. (Rahaminister **A. Teetsov**: Miks Teie neid siis kokku ei kõlastanud.) Mina ei ole nende kokkukõlastaja, see on Genfi asi ja meie statistikabüroo asi. Õieti ei ole see ka statistikabüroo süü, vaid selle halbuse asi, et meie statistika keskbüroo ei saa neid andmeid nii koguda, kuidas ta seda tahaks.

Esiteks ei ole meil kollektiivlepinguid „Tarifverträge“, ja kui neid ei ole, siis ei saa ka sellekohaseid andmeid koguda. Meil on tööaeg pikem kui mujal, s. o. üle 8 tunni päevas. Mina tõin näited ette, kuidas töölised, kelle üle meilt saadetakse andmed Genfi, ainult veerand töötundidest ajatööd

teevad, kolm neljandikku aga tükitööd. Teiste maade palgad on võetud, nagu kollektiivlepingutes kokku lepitud, meil aga ületundide ja tükitöö palgad. Arusaadav, et meie palk suurem paistma peab. Sest meil rehkendatakse ju ületunnitöö, tükitöö ja lihtajatöö kokku, kuna teistes riikides ületunni ja tükitöö tasu arvesse ei võeta. Aga härrad, kes mainitud arvud on kokku seadnud, ja härra ministrile tarvitada andnud, ei pane seda tähele. Ma ei taha rahaministrit süüdistada, sest mulle näib, et ta ise neid arve välja arvanud ei ole. Aga kuidas ma pidin seda omale ette kujutama, kuna härra minister korduvalt ütles, et meie oleme vaene rahvas, ja — meie tööliste palgad on madalad, kuid hiljem kuuleme, et meie töölised elavad ühesugustes tingimustes 90 miljoni teiste Euroopa rahvastega, kuna meie tööliste seisukord ometi palju halvem on, nii et seda mainitud 90 miljonit teiste Euroopa tööliste palgaoludega võrrelda ei või. Kui ma Teid, härra minister, sellega haavasin, siis palun väga vabandust.

Mis Narva kosesse puutub, siis olen üks neist, kes selle kasutamist pooldab. Ma arvan, kui ma veel elan, et mul ükskord võimalik on praeguse Riigivanema ja praeguse rahaministri kätt suruda, kui nad selle teoks teevad. Mina ei vaata mõnitavalt selle peale, vaid arvan ja loodan, kui see teostatakse, — see Eesti riigile ja rahvale kasuks võib olla.

Mis lammastekasvatamisse puutub, — ma ei ole neid kasvatanud —, seal ei või ma kaasa rääkida. Aga kui ma viimati teistega, s. o. kahe aasta eest, Sindi vabrikus käisin, kuulsin direktoritelt, et Eestimaa lambad head villa andvat, ja et Sindi vabrikus Eesti lamba villast head kalevit tehtavat; direktorid kahetsesid, et Eestimaal rohkem villa ei kasvatata. Kui tingimused niisugused on, et lambaid pidada võib, siis ma ühinen selle sooviga. Aga meie peame arvesse võtma, et meil peab kuus kuni seitse kuud lammast laudas toitma, Austraalias aga mitte, sellepärast on lambakasvatamine meil raske, paljud on seda plaanilikult katsunud, kuid on sellest loobunud. (**J. Teemant**, põl: Kasvatavad küll!) See on väga hea, kui endine Riigivanem omas talus suure lambakasvatuse toime paneb, aga ma ei ole kuulnud, et ta sellega seni oleks algust teinud. (**N a e r.**)

Juhataja K. Einbund: Rkl. Töölasepalt on ettepanek, Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1928./1929. aastaks I lugemisel vastu võtta ja I ja II lugemise vahel

anda eelarve-komisjoni. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega
Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. (Hüüded:
Lõpetada!) Makuulen ettepanekut, koosolek lõpetada. (Hää-
letatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.
Lõpetan koosoleku.
Koosolek lõpeb kell 20.55 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **K. Einbund.**

Abiesimees **M. Martna.**

Abisekretär **O. Liigand.**

